

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**Θέμα εργασίας: “ Οι συγκρούσεις στο χώρο του
νηπιαγωγείου”**

Title: “Conflicts in the kindergarten”

Προπτυχιακή Φοιτήτρια: Αντύπα Αικατερίνη

A.E.M : 3096

Διμελής Επιτροπή:

Επόπτης: Κωτσαλίδου Ευδοξία

Β΄ Βαθμολογητής: Τριαντάρη Σωτηρία

Φλώρινα, Μάιος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	σελ.4-5
Εισαγωγή.....	σελ.6
Κεφάλαιο 1 Επικοινωνία – Μέσα επικοινωνίας	σελ.7
1.1 Λεκτική- Μη λεκτική επικοινωνία	σελ.7-8
1.2 Μορφές επικοινωνίας	σελ.8-9
Κεφάλαιο 2 Επικοινωνία στο σχολικό περιβάλλον	σελ.9 -10
2.1 Επικοινωνία και Εκπαιδευτικός	σελ.10-11
2.2 Ο ρόλος της αίθουσας στην επικοινωνία	σελ.12
2.3 Τρόποι επικοινωνίας και φιλία	σελ.13-14
2.4 Επικοινωνία σχολείου- οικογένειας	σελ.15-16
Κεφάλαιο 3 Συναισθήματα – Συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου.....	σελ.16-17
3.1 Διαφυλικές διαφορές και συναισθήματα	σελ.17-18
3.2 Συναισθηματική αγωγή	σελ.18-19
3.3 Συναισθηματική αγωγή και σχολείο	σελ.20-21
Κεφάλαιο 4 Αυτοαντίληψη- Αυτοεκτίμηση	σελ.21-22
4.1 Διαμόρφωση της αυτοαντίληψης	σελ.22-25
4.2 Οι διαστάσεις της αυτοαντίληψης	σελ.25
4.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την διαμόρφωση της αυτοαντίληψης.....	σελ.25-28
5 Συγκρούσεις- ορισμός	σελ.28-29

5.1 Αίτια συγκρούσεων και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδιών.....σελ.30-31	σελ.30-31
5.2 Πηγές Ενδοσχολικών Συγκρούσεων-Επιθετικότητα.....σελ.31-33	σελ.31-33
5.3 Ορισμός και είδη επίλυσης συγκρούσεων.....σελ.34-36	σελ.34-36
5.4 Διαπολιτισμικές διαφορές στην επίλυση συγκρούσεωνσελ.36-37	σελ.36-37
5.5 Στρατηγικές – αντιμετώπιση των συγκρούσεων στο πλαίσιο της τάξης.....σελ.38-41	σελ.38-41
5.6 Εκπαιδευτικός και συγκρούσειςσελ.41	σελ.41
5.7 Προγράμματα παρέμβασης για την επίλυση των συγκρούσεωνσελ.41-43	σελ.41-43
Παρατηρήσεις- συμπεράσματασελ.44-46	σελ.44-46
Βιβλιογραφία.....σελ.47-49	σελ.47-49

Υπάρχουν τρεις αρχές στην ανθρώπινη ύπαρξη : η αρχή της σκέψης , η αρχή της ομιλίας και η αρχή της πράξης. Κάθε σύγκρουση ανάμεσα σ' εμένα και στον συνάνθρωπο μου προέρχεται από το ότι δεν λέω αυτό που εννοώ και δεν κάνω αυτό που λέω (Martin Buber ,1875-1965, Αυστροεβραίος φιλόσοφος).

Περίληψη

Ο αριθμός των παιδιών που φαίνεται να αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και να οδηγούνται πολλές φορές στις συγκρούσεις έχει αυξηθεί κατακόρυφα τις τελευταίες δεκαετίες και αυτό αναπόφευκτα οφείλεται στα πιο σύνθετα και περίπλοκα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες και τα παιδιά σήμερα. Ακόμα παρατηρείται έλλειψη στην ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και των γονέων και στους μηχανισμούς εντοπισμού και εξάλειψης αυτών των φαινομένων.

Στην παρούσα εργασία αναλύονται ορισμένοι τομείς που συμβάλλουν στην ενίσχυση των συγκρούσεων. Η έλλειψη επικοινωνίας , η έλλειψη αναγνώρισης των συναισθημάτων , η έλλειψη αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης και η αδυναμία επίλυσης των συγκρούσεων λόγω έλλειψης γνώσης αποτελούν αυτούς τους τομείς.

Αναλύονται οι σκοποί και οι στόχοι των παραπάνω τομέων , οι τακτικές , οι δραστηριότητες και οι στρατηγικές που πρέπει να ακολουθούν οι γονείς , οι εκπαιδευτικοί , οι μαθητές και γενικότερα το εκπαιδευτικό σύστημα για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας και των εχθρικών συμπεριφορών.

Οι συγκρούσεις είναι κάτι αναπόφευκτο μέσα σε έναν οργανισμό. Η αλληλεξάρτηση των μελών μιας ομάδας, η ασυμβατότητα των στόχων, η αβεβαιότητα, η έλλειψη κατανόησης και επικοινωνίας αποτελούν πηγές έντασης και συγκρούσεων. (Στειακάκης, Κατζός 2002).

Λέξεις Κλειδιά

Σύγκρουση, επικοινωνία , συναισθήματα , αυτοαντίληψη , στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων

Abstract

The amount of children that appear to deal with behavior issues and, therefore are led to conflicts most of the times, has dramatically been increased over the last decades. This, in turn, leads inevitably to more complex and complicated problems within the family environment nowadays.

Moreover, another thing that is observed is the lack of sensitization on behalf of the teachers and partners as well as the detection mechanism of the problems mentioned before and, therefore, their elimination.

In the present project, several fields that contribute to the reinforcement of the conflicts are thoroughly analyzed. Lack of communication, lack of recognition of emotions, lack of self confidence self perception and weakness in problem solving due to lack of knowledge, consist these fields.

The purposes and the targets of the above mentioned fields, the tactics and the activities are analyzed, so that if parents, teachers and the educational system follow them, aggressiveness and hostile attitudes will be prevented.

Conflicts are inevitable in an organization. The interdependence of team members, the incompatibility of goals, uncertainty, lack of understanding and communication are sources of tension and conflict. (Stiakakis, Katzos, 2002).

Keywords

Conflict, Communication, feelings, self-understanding, conflict resolution strategies

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία αναλύονται οι τομείς που επηρεάζουν το παιδί και το οδηγούν σε συγκρούσεις, εχθρικές πράξεις και ανάρμοστες συμπεριφορές.

Αναλυτικότερα ο αναγνώστης στο 1^ο και 2^ο κεφάλαιο έχει την δυνατότητα να γνωρίσει τις μορφές επικοινωνίας, τον ρόλο της επικοινωνίας στην ζωή του παιδιού και την βελτίωση της επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών στο σχολικό και στο ευρύτερο περιβάλλον τους.

Στο 3^ο κεφάλαιο δίνεται έμφαση στην αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων, ο χειρισμός των συναισθημάτων και η απόκτηση βασικών συναισθηματικών δεξιοτήτων.

Στο 4^ο κεφάλαιο αναφέρονται οι τρόποι αποδοχής και βελτίωσης του εαυτού, η κατανόηση των θετικών χαρακτηριστικών του εαυτού και η αποδοχή των ικανοτήτων και των αδυναμιών κάθε ανθρώπου.

Στο 5^ο κεφάλαιο αναλύεται ο ορισμός των συγκρούσεων, οι μορφές του, η άσκηση των μαθητών στην αποτελεσματική επίλυση των συγκρούσεων στο σχολείο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, η κατανόηση των τρόπων αντίδρασης σε καταστάσεις συγκρούσεων και οι συνέπειες τους.

Κεφάλαιο 1ο Επικοινωνία – Μέσα επικοινωνίας

Ο Schramm (1971), αναφέρει πως «Η επικοινωνία περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες ένα μυαλό μπορεί να επηρεάσει ένα άλλο». Η επικοινωνία μπορεί να είναι είτε αυθόρμητη και φυσική είτε προσχεδιασμένη και κωδικοποιημένη συνειδητά και προσεκτικά.

Ως «μέσο» επικοινωνίας μπορούμε να ορίσουμε την μεταφορά ενός μηνύματος από ένα άτομο σε ένα άλλο. Πιο συγκεκριμένα ο πομπός επιλέγει ένα μέσο και στέλνει «σήματα» που πιστεύει ότι έχουν νόημα και ο δέκτης θα μπορέσει να τα αποκωδικοποιήσει. Τα μέσα με τα οποία μπορούν να μεταδοθούν τα μηνύματα είναι ατελείωτα και αυτά μπορεί να είναι είτε ο ήχος , ο προφορικός λόγος , το γραπτό κείμενο , οι χειρονομίες , ο τεχνολογικός εξοπλισμός είτε η ομιλία (Σαιτής , 1994:70).

Η επικοινωνία έχει δύο βασικές μορφές: την λεκτική επικοινωνία δηλαδή τα μηνύματα που ανταλλάσσονται με την ομιλία μας , προφορικά αλλά και γραπτά μέσα από τις λέξεις και τις προτάσεις που χρησιμοποιούμε και αναπτύσσουμε. Η μη λεκτική επικοινωνία είναι η μετάδοση ενός μηνύματος μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου και την κίνηση του σώματος.

Όπως αναφέρεται και στην «Σχολή της Επικοινωνίας» του Paulo Alto(Bateson, 1972) η επικοινωνία είναι μια διαδικασία που έχει ένα σκοπό και γιαυτό διεξάγεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κάνοντας χρήση των παραπάνω μέσων επικοινωνίας (λεκτικής – μη λεκτικής).

1.1 Λεκτική- Μη λεκτική επικοινωνία

Το κριτήριο διαχωρισμού ανάμεσα στην λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία είναι αν χρησιμοποιούν λέξεις ή άλλα σύμβολα όπως εκφράσεις κινήσεις μορφασμούς .

Η λεκτική είναι η πιο συνηθισμένη μορφή επικοινωνίας. Μέσα από αυτή ο άνθρωπος επικοινωνεί και διαχωρίζεται από τους υπόλοιπους ζωντανούς οργανισμούς. Πραγματοποιείται με την γλώσσα και την χρήση των λέξεων και των

προτάσεων οι οποίες βοηθούν στην μεταβίβαση, την λήψη και την αποδοχή μηνυμάτων, μέσω της χρήσης λέξεων.

Διακρίνεται σε δύο μορφές στην προφορική και την γραπτή επικοινωνία.

Η μη λεκτική επικοινωνία πραγματοποιείται χωρίς τη χρήση ομιλίας ή γραπτού λόγου μέσα από χειρονομίες, εκφράσεις, την στάση του σώματος και του κεφαλιού . Για να εφαρμόσουμε την μη λεκτική επικοινωνίας πρέπει να υπάρχει οπτική επαφή μεταξύ του αποστολέα και του παραλήπτη ενός μηνύματος .

1.2 Μορφές επικοινωνίας

Οι μορφές επικοινωνίας διακρίνονται σε επτά κλάδους: οριζόντια, κάθετη, ανοδική, άτυπη , τυπική , ατομική και γραπτή επικοινωνία.

Η οριζόντια επικοινωνία αφορά την επικοινωνία ενός ή περισσότερων ανθρώπων που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο ιεραρχίας και τους βοηθά στην διευθέτηση και τον συντονισμό τυχόν προβλημάτων ή δραστηριοτήτων που έχει να υλοποιήσει ή να λύσει η υπηρεσία ή ο οργανισμός στον οποίο βρίσκονται.

Η κάθετη επικοινωνία αφορά τα μηνύματα (εντολές) που μεταδίδονται από ένα ιεραρχικά ανώτερο άτομο σε ένα κατώτερο χωρίς αυτό να μπορεί να αντιδράσει.

Η ανοδική επικοινωνία γίνεται με την μετάδοση της πληροφορίας από τα κατώτερα στα ανώτερα διοικητικά στρώματα . Μέσα από αυτή την μορφή επικοινωνίας τα ανώτερα διοικητικά στρώματα ενημερώνονται για την κατάσταση που βρίσκεται και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας οργανισμός (π.χ σχολείο) .

Η τυπική επικοινωνία αφορά την μετάδοση πληροφοριών μέσα από τις οργανωτικές δομές ενός οργανισμού (Σαιτής ,1994: 70-71).

Η άτυπη επικοινωνία γίνεται με την μετάδοση πληροφοριών μεταξύ μελών ενός οργανισμού έξω από τα πλαίσια του. Αποτέλεσμα αυτού είναι η δημιουργία ψευδών και λανθασμένων πληροφοριών καθώς έχει επικρατήσει η μορφή των «διαδόσεων» (Κανελλόπουλος & Κατσιούλας , 1984:325).

Η ατομική επικοινωνία πραγματοποιείται κυρίως με την συνομιλία και την συνέντευξη. Μέσα από αυτή δηλαδή ο ακροατής προσπαθεί να καταλάβει αν ο

ομιλητής έχει τα προσόντα που απαιτούνται για μια επαγγελματική θέση π.χ στον ιδιωτικό τομέα.

Η γραπτή επικοινωνία αποτελεί το βασικό τρόπο επικοινωνίας μέσα στην σχολική μονάδα . Μέσα από αυτήν εκφράζονται οι ιδέες , οι απόψεις , τα συναισθήματα ενός ανθρώπου. Ακόμα παρέχονται οδηγίες , εντολές και αποτελέσματα .

Κεφάλαιο 2 Επικοινωνία στο σχολικό περιβάλλον

Στο σχολείο η επικοινωνία επιτυγχάνεται κυρίως με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο σε όλες τις μορφές του. Δεν είναι όμως λίγες οι φορές όπου η έννοια της επικοινωνίας παραμελείται από την παιδαγωγική πρακτική ή χρησιμοποιούνται κανόνες οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να καλύψουν τις επικοινωνιακές ανάγκες της σχολικής μονάδας . Η σχολική επικοινωνία αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία καθώς εμπλέκονται σε αυτή πολλά και διαφορετικά άτομα και οι απαιτήσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης ποικίλουν με αποτέλεσμα να κάνουν την επικοινωνία των μελών της συγκεκριμένης κοινότητας πιο δύσκολη.

Τα παιδιά στο σχολείο μέσα από την επικοινωνία και την επαφή με άλλα μέλη της κοινωνίας αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις , μαθαίνουν να συνεργάζονται και να αποδέχονται το διαφορετικό. Το σχολείο είναι λοιπόν ένας χώρος κοινωνικής ανάπτυξης που δίνει στα παιδιά πολύ περισσότερο όγκο γνώσεις από τον προβλεπόμενο όπου θα τα βοηθήσει να κοινωνικοποιηθούν και να αναπτύξουν θεμελιώδεις κοινωνικές δεξιότητες.

Είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι μέσα σε ένα σύστημα όπου όλα μεταβάλλονται έτσι μεταβάλλεται και η επικοινωνία. Όπως αλλάζει η κοινωνία ,τις ανάγκες και τους στόχους της έτσι και η επικοινωνία. Έτσι λοιπόν στο χώρο του σχολείου η αποτελεσματική επικοινωνία δεν αφορά μόνο στην κατάρτιση , επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών αλλά όλων των φορέων της σχολικής κοινότητας οι οποίοι πρέπει να συνειδητοποιήσουν τις μεταβολές και να προχωρήσουν παράλληλα με αυτές . Όταν γίνουν κατανοητές αυτές οι μεταβολές τότε μόνο ο καθένας μας θα μπορεί να μεταδίδει ξεκάθαρα μηνύματα τα οποία θα

αποσκοπούν στο στόχο και τον ρόλο του. Μέσα από αυτή την επικοινωνία δημιουργείται ένα θετικό κλίμα στην αίθουσα που αποσκοπεί στην αποφυγή συγκρούσεων , εντάσεων και αναπτύσσει την αίσθηση αποδοχής μέσα στο σύνολο.

2.1 Επικοινωνία και Εκπαιδευτικός

Σύμφωνα με τον Κουμαρόπουλο (2005),«Οι δεξιότητες επικοινωνίας είναι ικανότητες και στάσεις απαραίτητες για μια αποτελεσματική παιδαγωγική σχέση. Είναι θεμελιώδεις για να επιτύχει ένας καθηγητής την επαφή τόσο με τον μαθητή ως άτομο όσο και με την ομάδα της τάξης. Οι σχέσεις επικοινωνίας οδηγούν σε υγιέστερες σχέσεις μεταξύ μαθητών και καθηγητών μεταξύ καθηγητών και γονέων αλλά και των καθηγητών μεταξύ τους ».

Λεκτική ή μη λεκτική συμπεριφορά; Η μη λεκτική επικοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο στην διδασκαλία και την μάθηση. Μέσα από αυτήν , τις στάσεις του σώματος , τις εκφράσεις του προσώπου φαίνονται τα συναισθήματα που μπορεί να κρύβει κάποιος μέσα του (Βρεττός στο Πολεμικό , Ν & Κοντάκος , Α , 2002 :141). Με την χρήση της μη λεκτικής επικοινωνίας στην τάξη γίνεται πιο εύκολη η επικοινωνία καθώς με το βλέμμα , το άγγιγμα και τις κινήσεις γενικά αναπτύσσονται πιο εύκολα οι διαπροσωπικές σχέσεις.

Ο εκπαιδευτικός είναι αναγκαίο να χρησιμοποιεί προσεκτικά την μη λεκτική επικοινωνία. Όσο πιο μικρό σε ηλικία είναι το παιδί τόσο πιο δύσκολη είναι η αποκωδικοποίηση αυτής της επικοινωνίας. Στο νηπιαγωγείο πιο εύκολη τύποι επικοινωνίας είναι η στάση του κεφαλιού , ο τόνος της φωνής , οι εκφράσεις του προσώπου σε αντίθεση με τις χειρονομίες που δυσκολεύουν τα παιδιά σε αυτή την ηλικία (Ν & Κοντάκος , Α , 2002 :167) .

Το χαμόγελο και ο τόνος της φωνής έχουν κυρίαρχο ρόλο καθώς αποσπών την προσοχή των παιδιών . Το χαμόγελο εκπέμπει θετικά συναισθήματα , ζωντάνια και ευχαρίστηση με αποτέλεσμα τα παιδιά να επηρεάζονται θετικά από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Επίσης τα μάτια δίνουν είτε ώθηση είτε όχι στον μαθητή .Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να κοιτάει τον μαθητή με ζεστασιά , το βλέμμα του να εκπέμπει θετικά

συναισθήματα. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να τον κοιτάει επίμονα καθώς του προκαλεί άγχος.

Η στάση του σώματος και οι κινήσεις του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι χαλαρές, να εκπέμπουν θετικά μηνύματα στον μαθητή ώστε να δημιουργηθούν πιο εύκολα οι διαπροσωπικές σχέσεις. Οι μαθητές εκφράζουν τα συναισθήματα τους κυρίως με τις χειρονομίες και την κίνηση των χεριών τους . Αν η στάση σώματος του εκπαιδευτικού είναι κυρτή , το πρόσωπο του χωρίς εκφράσεις και γενικά το βλέμμα του απλανές προκαλεί στους μαθητές πλήξη, ανία και αδιαφορία για την διδασκαλία . Μεγαλύτερα αποτελέσματα στην διδασκαλία παρατηρούνται όταν ο εκπαιδευτικός είναι δίπλα στα παιδιά , τα βοηθάει , ακούει τα προβλήματα τους και δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα τους.

Τέλος γίνεται κατανοητό όπως αναφέρει και ο Κοντάκος ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις , η σωστή επικοινωνία , το θετικό συναισθηματικό κλίμα δεν δημιουργούνται μόνο με την λεκτική αλλά και με την μη λεκτική συμπεριφορά (Κοντάκος & Πολεμικός , 2002 :141).

Όσον αφορά τη λεκτική επικοινωνία αποτελεί και αυτή την βάση των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στην σχολική αίθουσα . Ο λόγος είναι ένα δυνατό στοιχείο αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα άτομα καθώς μέσα από αυτόν μπορούμε να θέσουμε ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο και στόχους.

Ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να θέτει κλειστού τύπου ερωτήματα στους μαθητές , να μην είναι δασκαλοκεντρικός αλλά να αφήνει χώρο και χρόνο στους μαθητές να του απαντήσουν. Πολλές φορές ο εκπαιδευτικός αναγκάζεται να το κάνει αυτό γιατί τον πιέζει ο χρόνος και το πρόγραμμα σπουδών με αποτέλεσμα να χάνεται η επικοινωνία μέσα στο σχολικό πλαίσιο. Αν όμως στην σχολική τάξη πραγματοποιείται μια πιο ελεύθερη επικοινωνία με άνεση χρόνου τότε τα παιδιά νιώθουν ελεύθερα να ανοιχθούν συναισθηματικά , να γνωρίσουν το ένα το άλλο και να αναπτύξουν φιλίες.

2.2 Ο ρόλος της αίθουσας στην επικοινωνία

Η Κουτσουβάνου(1996) αναφέρει ότι ένα όμορφο και αρμονικό περιβάλλον εμπνέει στα παιδιά αγάπη, σεβασμό και επικοινωνία. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να βοηθήσει τα παιδιά να αισθανθούν όσο γίνεται πιο άνετα στην αίθουσα καθώς ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι ο χώρος στον οποίο τα παιδιά παίζουν, μαθαίνουν, εξελίσσονται, κοινωνικοποιούνται. Οι σύγχρονες αντιλήψεις οι οποίες αναφέρονται στην παιδαγωγική διαδικασία θεωρούν το χώρο και το περιβάλλον ως πλαίσια αγωγής, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πεδία ερεθισμάτων και μάθησης (Γερμανός, 2002).

Όπως τονίζει επίσης ο Γερμανός (2002), η ποιότητα του βιωματικού χώρου βρίσκεται στον πυρήνα της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης. Οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που υπάρχουν παρουσιάζονται στο χώρο με τους εξής δύο τρόπους: Με πρακτικές ,δηλαδή μέσα από την δημιουργία (με κατασκευές) όσο και με τις δραστηριότητες του υποκειμένου καθώς και με σύμβολα, που εμφανίζονται κυρίως μέσα από τους μηχανισμούς της νοητικής αναπαράστασης του χώρου, τους οποίους ενεργοποιεί το υποκείμενο (Γερμανός, 2002). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο χώρος θεωρείται ένας «σιωπηλός» παράγοντας της παιδαγωγικής διαδικασίας και αποτελεί, σύμφωνα με το πρόγραμμα του Reggio Emilia, τον «τρίτο παιδαγωγό» (Ντολιοπούλου, 2002α). Το μέγεθος της σχολικής αίθουσας, οι χρωματισμοί, η επίπλωση, ο φωτισμός επηρεάζουν τόσο τη μάθηση των παιδιών όσο και τη συμπεριφορά τους απέναντι στους συμμαθητές τους (Ματσαγγούρας, 2004). Η οργάνωση του χώρου σε γωνιές ενισχύει τη συνεργασία των παιδιών με αποτέλεσμα την τόνωση της αυτοεκτίμησης του κάθε παιδιού και την ανάπτυξη μιας υγιούς επικοινωνίας ανάμεσα τους . Τέλος η Σιβροπούλου (1997) υποστηρίζει πάρα πολύ την συγκεκριμένη οργάνωση του χώρου καθώς βασική της επιδίωξη είναι να οδηγήσει το παιδί να γνωρίσει τη ζωή όσο μπορεί πιο φυσικά μέσα από το πέρασμα του συμβολικού παιχνιδιού σε μια πιο πραγματική διάσταση.

2.3 Τρόποι επικοινωνίας και φιλία

Η πορεία των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσουν τα παιδιά με τους συνομηλίκους τους θεωρείται ότι συνδέεται άρρηκτα με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών, την ανάπτυξή τους, αλλά και με την εμφάνιση διαφόρων μορφών ψυχοπαθολογίας. Από την αρχαιότητα, μέχρι τη σύγχρονη εποχή του μεταμοντερνισμού, η σημασία της φιλίας για τον άνθρωπο έχει γίνει αντικείμενο προβληματισμού για τους φιλοσόφους. Οι ψυχολόγοι τονίζουν ότι χωρίς φιλικές σχέσεις οι πιθανότητες για επιτυχημένη ανάπτυξη ενός παιδιού μειώνονται. Μέσω της αλληλεπίδρασης με τους φίλους τα παιδιά αποκτούν άρτιες κοινωνικές συμπεριφορές, αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους και μπορεί να υπάρξει βελτίωση προβληματικών συμπεριφορών. Υποστηρίζεται ότι αν ένα παιδί έχει έναν ή περισσότερους φίλους έχει μικρότερες πιθανότητες να γίνει θύμα βίας από τους συνομηλίκους του.

Τα παιδιά στην προσχολική ηλικία συχνά επικοινωνούν με την γλώσσα του σώματος, τις κινήσεις και τους μορφασμούς του προσώπου τους. Συνήθως για να επικοινωνήσουν με κάποιο άλλο άτομο πρέπει να τους κεντρίσει κάτι το ενδιαφέρον όπως τα ρούχα που φοράει, ένα παιχνίδι που κρατάει, το φύλλο του ατόμου, τα ενδιαφέροντα του που μπορεί να είναι κοινά με τα δικά του. Μέσα από την επικοινωνία τους, τα παιδιά αρκετές φορές δημιουργούν φιλίες οι οποίες βέβαια σε αυτήν την ηλικία μπορεί να μην κρατήσουν πολύ. Η σύντομη διάρκεια μιας σχέσης μεταξύ δύο παιδιών όμως καθόλου δε μειώνει την σημασία αυτής της σχέσης. Συνήθως περιγράφονται ως σχέσεις αλληλεπίδρασης παρά φιλικές. Για να αναπτυχθεί μια δυνατή φιλία ανάμεσα σε μικρά παιδιά είναι αναγκαίο να περνούν πολλές ώρες, μαζί, να μοιράζονται τα παιχνίδια τους και να υλοποιούν δραστηριότητες από κοινού. Τα παιδιά που εμπλέκονται σε φιλικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από οικειότητα έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση, είναι κοινωνικά, λιγότερο εχθρικά, λιγότερο αγχώδη και βιώνουν λιγότερο καταθλιπτικά συναισθήματα απ' ό,τι τα παιδιά με χαμηλό βαθμό οικειότητας στις φιλικές τους σχέσεις.

Το παιχνίδι παίζει σημαντικό ρόλο στις φιλίες ανάμεσα στα παιδιά καθώς το παιδί μέσα από αυτό αρχίζει να γίνεται συντροφικό, να μοιράζεται τα πράγματα του και να θεωρεί κάθε συμπαίκτη του ως φίλο. Οι εμπειρίες που αποκτούν τα παιδιά στο

νηπιαγωγείο είναι ικανές να τους μάθουν πώς να δημιουργούν φιλικές σχέσεις . Σημαντικό ρόλο σε αυτό έχει και η νηπιαγωγός η οποία μέσα από τα παιχνίδια και τις δραστηριότητες που τους αναθέτει τα ωθεί να μάθουν πώς να συνεργάζονται και πώς να αναπτύσσουν το αίσθημα της φιλίας. Πιο συγκεκριμένα μέσα από αυτές θα αρχίσουν τα μοιράζονται , να ανοίγονται συναισθηματικά σε άλλα παιδιά και να επικοινωνούν μαζί τους είτε λεκτικά είτε μη λεκτικά . Όταν οι φίλοι συνεργάζονται μαθαίνουν ευκολότερα και είναι πιο δημιουργικοί. Αποτελούν πηγή συναισθηματικής υποστήριξης σε καταστάσεις που προκαλούν άγχος. Οι φιλικές σχέσεις βοηθούν τα παιδιά στην κοινωνική και ακαδημαϊκή προσαρμογή στο σχολείο, κυρίως όταν υπάρχουν σημαντικές αλλαγές. Η ύπαρξη ενός ή περισσότερων φίλων στο σχολικό περιβάλλον κάνουν τα παιδιά να αισθάνονται ασφάλεια και σιγουριά γιατί νιώθουν πως βρίσκονται μέσα σε ένα υποστηρικτικό πλαίσιο.

Η υγιής φιλία ανάμεσα σε δύο παιδιά είναι αυτή που το ένα στηρίζει το άλλο , το σέβεται και του δείχνει τα συναισθήματα του. Το παιδί συνήθως που έχει μια τέτοια φιλία μιλάει συνέχεια για αυτό είτε στο σχολείο , είτε στους γονείς του είτε στο εξωτερικό του περιβάλλον . Έχει ανάγκη να επικοινωνεί με κάθε τρόπο μαζί του σε αντίθεση με μία φιλία η οποία δεν είναι υγιής τα δύο μέλη της δεν θέλουν να επικοινωνούν μεταξύ τους , θυμώνουν και έχουν μια επιθετική συμπεριφορά .Γίνεται κατανοητό λοιπόν ότι η επικοινωνία με τον λόγο που ξεκινά συνήθως από το 2^ο ή 3^ο έτος της ηλικίας του παιδιού το βοηθά να αναπτύσσει διαπροσωπικές σχέσεις και σιγά σιγά με την πάροδο του χρόνου να ανεξαρτητοποιείται.

Μέσα από την φιλία τα παιδιά μαθαίνουν πώς να λύνουν και να χειρίζονται τυχόν συγκρούσεις που μπορεί να προκύψουν ανάμεσα τους . Οι φίλοι και τα παιδιά που δεν είναι φίλοι, δεν διαφέρουν στη συχνότητα που συγκρούονται και καυγαδίζουν. Οι φίλοι καυγαδίζουν τόσο συχνά όσο και αυτοί που δεν είναι φίλοι. Υπάρχει διαφορά στον τρόπο επίλυσης και χειρισμού των συγκρούσεων. Οι φίλοι χρησιμοποιούν στρατηγικές επίλυσης των συγκρούσεων θέλουν να «τα βρουν» με το φίλο τους, καθώς δεν θέλουν να χάσουν τη σχέση που έχουν δημιουργήσει. Οι φιλικές σχέσεις προωθούν την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης συγκρούσεων και παίζουν σημαντικό ρόλο στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

2.4 Επικοινωνία σχολείου- οικογένειας

Η επικοινωνία σχολείου οικογένειας και η συνεργασία τους αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα στην υγιή ,συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Η επικοινωνία ανάμεσα τους έχει σκοπό να προλάβει ή να επιλύσει τυχόν προβλήματα συμπεριφοράς και συγκρούσεων που μπορεί να προκύψουν. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι η επικοινωνία τους είναι αναγκαίο να γίνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα και από την αρχή του σχολικού έτους να αναπτυχθεί το αίσθημα συνεργασίας και επικοινωνίας ανάμεσα τους.

Ο εκπαιδευτικός να πρέπει να ενημερώνει τους γονείς για την πρόοδο των παιδιών όσο πιο συχνά γίνεται είτε μέσο συναντήσεων, αλληλογραφίας , ημερολογίου , τηλεφωνικής επικοινωνίας ώστε να αλληλοβοηθούνται και να αλληλοενημερώνονται για την εικόνα του τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι. Ακόμα ο εκπαιδευτικός μπορεί να δημιουργήσει έναν χώρο ανακοινώσεων ή ένα ιστολόγιο όπου οι γονείς θα μπορούν να ενημερώνονται και από εκεί για την πρόοδο των παιδιών τους.

Ακόμα μια μορφή επικοινωνίας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από κοινές δραστηριότητες γονέων και σχολείου .Σεμινάρια που θα πραγματοποιούνται στο χώρο του σχολείου , δράσεις εθελοντικές και φιλανθρωπικές σε συνεργασία σχολείου, μαθητών και γονέων , λήψη αποφάσεων από κοινού για προβλήματα που αφορούν στην σχολική μονάδα , πρόσκληση των γονέων για παρακολούθηση σχολικών εορτών και παρουσίαση δραστηριοτήτων των παιδιών .

Για να πραγματοποιηθεί η επικοινωνία και η συνεργασία ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια είναι αναγκαία η αποτελεσματική επικοινωνία ανάμεσα τους ώστε να δημιουργηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης και αυτό θα επιτευχθεί με την χρήση της διαπροσωπικής επικοινωνίας είτε χρησιμοποιηθούν λεκτικά μέσα είτε μη λεκτικά . Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας αυτή την επικοινωνία θα πρέπει να διακατέχεται από ενσυναίσθηση , να αντανακλά τα συναισθήματα του και αυτά να γίνονται αποδεχτά από τον ακροατή , να υπάρχει παράφραση μέσα από την οποία ο ομιλητής και ο συνομιλητής είναι σίγουροι ο ένας για τον άλλον ότι τον ακούει προσεκτικά , χρήση ερωτήσεων είτε κλειστών είτε ανοιχτών για τυχόν απορίες που μπορεί να προκύψουν για από τα δύο μέρη της συζήτησης, χρήση πρώτου προσώπου για την επαναφορά της συζήτησης σε ήπιους τόνους.

Τέλος η στάση του σώματος του εκπαιδευτικού θα πρέπει να έχει μια ελαφριά κλίση προς τα μπροστά , ο τόνος της φωνής του να ηρεμεί τον ομιλητή , να του δείχνει σεβασμό , ο χώρος επίτευξης της συζήτησης να πληροί τους όρους που διασφαλίζουν την ιδιωτικότητα και την μη διακοπή της συζήτησης.

Κεφάλαιο 3 Συναισθήματα – Συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου

Με τον όρο «συναισθηματική ανάπτυξη» αναφερόμαστε στα συναισθήματα που βιώνει ο άνθρωπος κατά την διάρκεια της ζωής του αλλά και στην ρύθμιση τους δηλαδή την ικανότητα που έχει το άτομο να τα κοντρολάρει ανάλογα με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Συναίσθημα ορίζεται κάθε τι που νιώθει, αισθάνεται ένα άτομο (χαρά , λύπη, άγχος) και συνοδεύεται πολλές φορές από την αλλαγή της συμπεριφοράς του.

Στην προσχολική ηλικία παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές καθώς τα παιδιά αρχίζουν να ελέγχουν τα συναισθήματα τους . Στο τέταρτο έτος της ηλικίας τους τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι τα συναισθήματα τους δεν επηρεάζονται μόνο από κάτι που έχει συμβεί αλλά και από κάτι που περιμένουν να συμβεί. Στο έκτο έτος της ηλικίας τους γίνονται πιο ξεκάθαρες διάφορες σύνθετες συναισθηματικές έννοιες. Ενώ αναγνωρίζουν τα θετικά συναισθήματα έχουν μια δυσκολία ως προς τα αρνητικά που εκφράζονται από άλλα άτομα και δεν μπορούν να καταλάβουν τι πραγματικά αισθάνεται κάποιος .Ακόμα τα παιδιά στην προσχολική ηλικία είναι σε θέση να αξιολογήσουν τον εαυτό τους σε αντίθεση με την νηπιακή τους ηλικία . Τα παιδιά αισθάνονται υπερηφάνεια και ενοχή και μέσα από αυτά τα συναισθήματα θα αποδεχθούν και θα εσωτερικεύσουν τους κοινωνικούς κανόνες.

Η ρύθμιση των συναισθημάτων των παιδιών είναι αναγκαία καθώς το παιδί μαθαίνει να αντέχει την απογοήτευση , να μην χάνει τον έλεγχο των συναισθημάτων του και της συμπεριφοράς του. Οι ερευνητές που ασχολούνται με το συγκεκριμένο θέμα δεν έχουν μια ξεκάθαρη ματιά για τους λόγους που παρουσιάζουν σημαντική

βελτίωση ανοχής της απογοήτευσης τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Σε αυτή την ηλικία τα παιδιά λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους κανόνες συμπεριφοράς κάθε φορά που θέλουν να μιλήσουν ή να πουν κάτι γιατί τους έχουν εσωτερικεύσει . Συχνά παρατηρείται δυσκολία εξωτερίκευσης των αρνητικών συναισθημάτων , μεταξύ 6-12 ετών αρχίζουν να γνωρίζουν σταδιακά πότε και με ποιόν τρόπο πρέπει να δείξουν τα συναισθήματα τους (Shennum, Caporaol & Bugental, 1980). Επιπλέον προσπαθούν να ελέγξουν τις εκφράσεις του προσώπου οι οποίες ανάλογα με την ηλικία πολλές φορές διαφοροποιούνται ώστε να καταφέρουν να εκφράσουν τα συναισθήματα τους μέσα από αυτές. Ακόμα τα παιδιά σχολικής ηλικίας πολλές φορές κρύβουν το αίσθημα θυμού απέναντι στον εκπαιδευτικό σε αντίθεση με τους συμμαθητές τους στους οποίους το δείχνουν γιατί γνωρίζου τον βαθμό εξουσίας του ενός και του άλλου.

Σε ότι αφορά τα αγόρια και τα κορίτσια τα πρώτα δεν φοβούνται να δείξουν τα αρνητικά τους συναισθήματα σε αντίθεση με τα κορίτσια τα οποία μέσα από κάποιες μεθόδους προσπαθούν να τα ελέγξουν ίσως επειδή πιστεύουν ότι αν δεν τα ελέγξουν θα έρθουν αντιμέτωπα με αρνητικές αντιδράσεις.

Η «ένταση των συναισθημάτων» αποτελεί τον κύριο παράγοντα που οδηγεί στην έκφραση των πραγματικών συναισθημάτων των παιδιών σε όλες τις ηλικίες. Ο μεγαλύτερος παράγοντας που επηρεάζει την έκφραση των συναισθημάτων των παιδιών είναι οι κοινωνικές νόρμες. Αυτές συνδέονται άρρηκτα με τα «πρέπει» και τα «μη» που μεγαλώνουν τα παιδιά τις οποίες ακολουθούν πιστά ώστε να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία.

3.1 Διαφυλικές διαφορές και συναισθήματα

Οι διαφορές που παρατηρούνται στην έκφραση των συναισθημάτων ανάμεσα στα δύο φύλλα έχει να κάνει κυρίως με την ιδιοσυγκρασία τους , την κοινωνικοποίηση τους , τα ενδοατομικά χαρακτηριστικά τους και τις πολιτισμικές τους αξίες (Brody, 1993) . Όσον αφορά τα παιδιά παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλλα. Τα κορίτσια δεν εκφράζουν έντονα το αίσθημα του θυμού σε αντίθεση με τα αγόρια που το αίσθημα του θυμού παρατηρείται πολύ έντονα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι μητέρες οι οποίες δεν θα δώσουν την ίδια σημασία στο αίσθημα θυμού

της κόρης τους όσο σε αυτό που δείχνουν στου γιού τους. Τα αγόρια εκφράζουν με ποικίλους τρόπους τον θυμό τους σε αντίθεση με τα κορίτσια, όμως η διάρκεια του θυμού τους είναι μικρότερη σε σχέση με αυτή των κοριτσιών.

Ακόμα σε ότι αφορά το άγχος σε μικρή ηλικία τα αγόρια σε αντίθεση με τα κορίτσια αγχώνονται πιο πολύ και το εκδηλώνουν με αισθήματα λύπης, θυμού και σχολικής αδιαφορίας (Goodyer , 1988). Σε ότι αφορά το αίσθημα ανησυχίας εδώ αλλάζουν τα πράγματα γιατί τα κορίτσια ανησυχούν πιο εύκολα και πιο συχνά από τα αγόρια . Τα κορίτσια ανησυχούν για την κοινωνική αποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο σε αντίθεση με τα αγόρια που ανησυχούν για την αποδοχή τους από τους φίλους και τους συμμαθητές τους. Τα κορίτσια φοβούνται με μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με τα αγόρια. Ίσως αυτό συμβαίνει γιατί στα αγόρια περνάει στο υποσυνείδητο τους από μικρή ηλικία να μην εκφράζουν τους φόβους τους. Βέβαια πολλά από τα αισθήματα φόβου είναι κοινά και για τα δύο φύλλα.

Τέλος υπάρχουν ορισμένοι μύθοι σχετικά με τις διαφορές των φύλων οι οποίοι είναι: Τα κορίτσια είναι πιο κοινωνικά, επηρεάζονται περισσότερο, επιτυγχάνουν σε επαναλαμβανόμενες εργασίες ενώ τα αγόρια σε έργα που απαιτούν ένα υψηλότερο επίπεδο γνωστικής επεξεργασίας, έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση και ότι είναι πιο «αναλυτικά».

3.2 Συναισθηματική αγωγή

Η συναισθηματική αγωγή αφορά σε όλα τα παιδιά και σε όλους τους ενήλικους που φροντίζουν και ασχολούνται με τα παιδιά . Ο συναισθηματικός τρόπος διαπαιδαγώγησης χρειάζεται την μάθηση νέων δεξιοτήτων από τους ενήλικες για να είναι σε θέση να μάθουν στα παιδιά τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες.

Ο Gootman (2000) χωρίζει την συναισθηματική αγωγή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε πέντε στάδια: επίγνωση των συναισθημάτων , αναγνώριση , ακρόαση των συναισθημάτων και επιβεβαίωση του παιδιού , βοήθεια στην λεκτική κατανόηση των συναισθημάτων των παιδιών , καθορισμός ορίων και παροχή βοήθειας στην διερεύνηση μεθόδων για την λύση των προβλημάτων.

Η επίγνωση των συναισθημάτων των παιδιών τα βοηθάει να καταλάβουν , να κατονομάσουν και να μπορέσουν να αναγνωρίσουν ένα συναίσθημα την στιγμή που το νιώθουν. Με την αναγνώριση το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει τα αρνητικά συναισθήματα μια διαδικασία η οποία μπορεί να το βοηθήσει να αποφύγει μια έκρηξη θυμού η οποία μπορεί να οδηγήσει σε έναν τσακωμό.

Με την χρήση της ενσυναίσθησης ο ακροατής αφιερώνει χρόνο στον συνομιλητή του ώστε αυτός να εκφράσει όλα όσα αισθάνεται και να μπορέσει να του προσφέρει την κατάλληλη βοήθεια. Ο ακροατής για να μπορέσει να δώσει την κατάλληλη λύση στο πρόβλημα του ομιλητή συχνά εκτός από λεκτικά μέσα χρησιμοποιεί και μη λεκτικά μέσα έτσι ώστε ο ομιλητής να καταφέρει να εκφράσει τα συναισθήματα του , να τα κατανοήσει και να τα κατονομάσει. Η ενσυναίσθηση αποτελεί την βάση της συναισθηματικής αγωγής.

Η βοήθεια να κατονομάσει λεκτικά τα συναισθήματα του το παιδί μπορεί να φανεί σωτήρια. Μέσα από την ονομασία των συναισθημάτων του , ειδικά αν αυτά είναι αρνητικά μπορεί να αποφευχθούν δυσάρεστες καταστάσεις , το παιδί να ηρεμήσει , να χαλαρώσει και να μιλήσει για αυτά.

Στο πέμπτο και τελευταίο στάδιο θέτουμε όρια σε ανάρμοστες συμπεριφορές , αναγνωρίζουμε και ορίζουμε τους στόχους για την λύση του προβλήματος που υπάρχει και δίνουμε χρόνο και θάρρος στο παιδί να εκφράσει τα όσα νιώθει. Δίνουμε χρόνο στην επεξεργασία νέων ιδεών οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην λύση του προβλήματος. Τα παιχνίδια ρόλων και φαντασίας παρέχουν μεγάλη βοήθεια στις μικρές ηλικίες. Τέλος δίνουμε βοήθεια στο παιδί ώστε να επιλέξει μια λύση η οποία μπορεί να μην είναι πάντα η πιο σωστή , να μην επιφέρει πάντα τα πιο θετικά αποτελέσματα. Από αυτήν την λύση το παιδί βρίσκεται αντιμέτωπο με τυχόν λάθη που μπορεί να έχει κάνει και προσπαθεί να τα επιλύσει .

3.3 Συναισθηματική αγωγή και σχολείο

Η εκπαίδευση των μαθητών σε θέματα συναισθηματικής νοημοσύνης είναι αναγκαία γιατί οι μαθητές αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση πολλές και διαφορετικές καταστάσεις οι οποίες μπορεί να τους φέρουν σε σύγκρουση με τους συμμαθητές τους. Η συναισθηματική νοημοσύνη έχει να κάνει με την ικανότητα του ατόμου να είναι σε θέση να μπορεί να εκφράσει , να αντιληφθεί , να χειρισθεί τα συναισθήματα του , να επικοινωνήσει και να λύση τυχόν συγκρούσεις που μπορεί να δημιουργηθούν.

Για να πραγματοποιηθεί αυτή η εκπαίδευση , οι εκπαιδευτικοί και οι διάφοροι φορείς της σχολικής κοινότητας είναι αναγκαίο να συνεργαστούν και μέσα από σεμινάρια και συναντήσεις να επιμορφώσουν τους μαθητές. Με την δημιουργία ενός κατάλληλου κλίματος βασισμένο σε ορισμένες προϋποθέσεις θα δώσουν την δυνατότητα και την ελευθερία στους μαθητές να εκφράσουν τα συναισθήματα τους.

Η συναισθηματική αγωγή δίνει την δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν το διαφορετικό , να σέβονται τους άλλους άλλα και τον εαυτό τους , να έχουν αυτοεκτίμηση , αυτοέλεγχο , να είναι δημιουργικοί και να έχουν μια υγιή επικοινωνία με τους γύρω τους.

Ακόμα είναι να γνωρίζουμε πότε πραγματοποιείται η εκδήλωση των συναισθημάτων στην παιδική ηλικία πως την αναγνωρίζουμε και πως την ερμηνεύουμε . Η εκδήλωση συναισθημάτων πραγματοποιείται από τη γέννηση έως 7 μηνών: εμφάνιση πρωτογενών συναισθημάτων , από 7 έως 12 μηνών: τα πρωτογενή συναισθήματα γίνονται πιο εμφανή και από 1 έως 3 ετών: εμφανίζονται τα δευτερογενή συναισθήματα. Η αναγνώριση και ερμηνεία συναισθημάτων στην παιδική ηλικία γίνεται ως εξής : 3-6 ετών: ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις αναζητώντας τα αίτιά τους σε εξωτερικούς παράγοντες. 8 ετών: ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις αναζητώντας τα αίτιά τους σε εξωτερικούς αλλά και σε εσωτερικούς παράγοντες. Κατανοούν ότι διαφορετικοί άνθρωποι μπορούν να έχουν διαφορετικές συναισθηματικές αντιδράσεις στο ίδιο γεγονός. Τέλος η αυτορρύθμιση συναισθημάτων στην παιδική ηλικία γίνεται ως εξής: 1-3 ετών: το παιδί αποσπά την προσοχή του από το ερέθισμα που το δυσαρεστεί ή προσπαθεί να το ελέγξει, 3-6 ετών: εμφάνιση και τελειοποίηση γνωστικών στρατηγικών για τη

ρύθμιση των συναισθημάτων. 6-12 ετών: βελτιώνεται η ικανότητα συμμόρφωσης με τους κανόνες εκδήλωσης συναισθημάτων. Τα ενσυνείδητα συναισθήματα συνδέονται περισσότερο με τα εσωτερικευμένα πρότυπα της «σωστής» συμπεριφοράς.

Κεφάλαιο 4 Αυτοαντίληψη- Αυτοεκτίμηση

Η αυτοαντίληψη αποτελείται από περισσότερους από έναν ορισμούς δείχνοντας την πολυπλοκότητα της έννοιας. Ορίζεται ως «το σύνολο των πεποιθήσεων και στάσεων που διαμορφώνει το άτομο για τον εαυτό του» (Burns, 1986. Λεονταρή, 1996) και ως « η αναπαράσταση της γνώσης του εαυτού μας». Αποτελεί ένα είδος αξιολόγησης , η αντίληψη που έχει το άτομο για τον εαυτό του η οποία διαμορφώνεται από τις εμπειρίες του . Συμβάλει στη διατήρηση μιας θετικής εικόνας , στην οργάνωση της εμπειρίας και μιας συναισθηματικής ισορροπίας του ατόμου με τον εαυτό του. Η αυτοαντίληψη αλλάζει κατά τη διάρκεια ζωής του ατόμου αλλάζουν δηλαδή μερικές πτυχές της ενώ οι κεντρικές της πτυχές παραμένουν σταθερές. Οι άνθρωποι συνήθως διατηρούν μια σταθερή εικόνα του εαυτού τους γιατί δεν θέλουν αλλαγές στην ζωή τους , «οι άνθρωποι τείνουν να σκέπτονται και να δρουν με τρόπο που τους επιτρέπει να διατηρούν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους» (Λεονταρή, 1998) . Όσο αφορά το παιδί «Με τον όρο αυτοαντίληψη του παιδιού εννοούμε την υποκειμενική αντίληψη - την άποψη που έχει το παιδί για τον εαυτό του και τις ικανότητές του, καθώς και την περιγραφή που μπορεί να κάνει το παιδί για τον εαυτό του σε μια δεδομένη στιγμή» (Χ. Χατζηχρήστου και D. Hopf).

Η αυτοαντίληψη αποτελεί τη γνωστική πλευρά της αυτογνωσίας, ενώ η αυτοεκτίμηση μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει τη συναισθηματική πλευρά και δείχνει το βαθμό στον οποίο το άτομο αποδέχεται και επιδοκιμάζει τον εαυτό του(Burns.1982) . Η αυτοεκτίμηση είναι μια προσωπική εκτίμηση των διαστάσεων του εαυτού του ατόμου τι θέλει , τι μπορεί , τι στόχους έχει θέσει και ποιους έχει επιτύχει . Η σχέση της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης ορίζεται από τους Wells & Marwell ως εξής: «αν η αυτοαντίληψη έχει ένα σύνολο στάσεων προς τον εαυτό του ανθρώπου , η αυτοεκτίμηση μπορεί να θεωρηθεί ως η αξιολογική πτυχή αυτών των στάσεων». Η αυτοεκτίμηση δεν σχετίζεται με συναισθήματα

ανωτερότητας ή τελειότητας αλλά αποδοχής και σεβασμού της εικόνας που έχει ένα άτομο για τον εαυτό του . Αποτελεί το κίνητρο του ανθρώπου για αλλαγές , εξέλιξη , επίτευξη στόχων και πίστη στον εαυτό του.

Τέλος ο Burns (1982), θεωρεί ότι αυτοαντίληψη έχει δυο μέρη την περιγραφική, που είναι το γνωστικό συστατικό της, άσχετα αν η γνώση αυτή είναι αντικειμενική ή υποκειμενική, και την αξιολογική. Η αυτοαντίληψη σχετίζεται με τον προβληματισμό γύρω από την ψυχολογική ταυτότητα του ατόμου, ενώ η αυτοεκτίμηση σχετίζεται με την αξιολογική και συναισθηματική επένδυσή της.

4.1 Διαμόρφωση της αυτοαντίληψης

Η διαδικασία διαμόρφωσης της αυτοαντίληψης έχει σχέση με την διαμόρφωση όλης της προσωπικότητας και συνδέεται με την εξέλιξη του «εαυτού». Η διαδικασία του σχηματισμού της αυτοαντίληψης αρχίζει από τους πρώτους μήνες της ζωής του ανθρώπου, συνεχίζει κατά την παιδική και εφηβική ηλικία και σταθεροποιείται, κατά την ώριμη ηλικία. Η αυτογνωσία είναι θεμελιακός σταθμός στην αναπτυξιακή πορεία του ατόμου οικοδομείται μέσα από τις διαπροσωπικές σχέσεις του νηπίου με το άμεσο περιβάλλον του. Οι πρώτες εμπειρίες στη δημιουργία της προσωπικότητας του παίζουν σημαντικό ρόλο. Η απόκτηση της έννοιας του εαυτού είναι μια διαδικασία που πραγματοποιείται στα χρόνια ανάπτυξης του παιδιού, είναι προϊόν μακροχρόνιας εξέλιξης του ατόμου και αλληλεπίδρασης διαφόρων παραγόντων (Λεονταρή 1998).

Ο Robert Selman χωρίζει την αυτοαντίληψη σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο τα παιδιά δεν χωρίζουν τα εσωτερικά από τα εξωτερικά γνωρίσματα. Στο δεύτερο στάδιο τα παιδιά αρχίζουν να διαχωρίζουν τα εσωτερικά από τα εξωτερικά γνωρίσματα ενώ στα 8 πλέων τους χρόνια ο διαχωρισμός είναι ξεκάθαρος και στο τρίτο στάδιο περιγράφονται τα στάδια διαμόρφωσης με βάση την ηλικία.

Πιο συγκεκριμένα τα στάδια της αυτοαντίληψης με βάση την ηλικία είναι τα εξής :

0-2 ετών, βρεφική ηλικία

Η έννοια του εαυτού, ως υποκείμενο, πραγματοποιείται όταν το βρέφος αντιληφθεί ότι αποτελεί μια οντότητα ξεχωριστή από τους άλλου. Αυτή η κατανόηση αρχίζει να

συντελείται κατά τους τελευταίους μήνες του πρώτου έτους της ζωής του. Η πλήρης αίσθηση του εαυτού δεν μπορεί να αποκτηθεί πριν το παιδί κατανοήσει ότι αποτελεί μια οντότητα ξεχωριστή από τη μητέρα του. Η διαδικασία του χωρισμού είναι αυτή που βοηθά το βρέφος να συνειδητοποιήσει ότι μητέρα είναι ένα ον ξεχωριστό από αυτό. Στην ηλικία των 24-36 μηνών το νήπιο έχει πλέον καταλάβει ότι μητέρα του είναι ένα εντελώς ξεχωριστό ον, νιώθει αυτοπεποίθηση όταν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και εισπράττει την αποδοχή των άλλων, η διαδικασία αυτή αποτελεί τη βάση για τη διαμόρφωση μιας θετικής αυτοαντίληψης.

3-6 ετών προσχολική ηλικία

Η αυτοαντίληψη σε αυτή την ηλικία στηρίζεται σε εξωτερικά εμφανή χαρακτηριστικά και σε περιγραφές που αναφέρονται σε καθημερινές δραστηριότητες. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας κατανοούν περισσότερο τον σωματικό εαυτό και προσδιορίζονται με περιγραφικούς χαρακτηρισμούς τόσο για τα χαρακτηριστικά του όσο και για τις καθημερινές δραστηριότητες τους. Οι περιγραφές του εαυτού τους έχουν να κάνουν κυρίως με εμφανή εξωτερικά χαρακτηριστικά. Οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται από τα παιδιά για να προσδιορίσουν τον εαυτό τους είναι περιγραφικοί. Ανάλογα βέβαια με το αν οι χαρακτηρισμοί αυτοί είναι θετικοί ή αρνητικοί δρουν στη δημιουργία μιας θετικής ή αρνητικής αυτοαντίληψης. Πολλές φορές στην προσπάθειά τους να αναφερθούν σε πιο εσωτερικά χαρακτηριστικά αναφέρονται στα συναισθήματα τους καθώς δεν είναι ακόμα σε θέση να τα διαχωρίσουν.

Μεταξύ 3-5 ετών τα παιδιά μπορούν να διακρίνουν με βάση την ηλικία όμως αρκετά χαρακτηριστικά του εαυτού τους που είναι σταθερά και αμετάβλητα. Όμως όσων αφορά το φύλο, δεν το θεωρούν ακόμη σταθερό γιατί πιστεύουν ότι αλλάζοντας ρούχα μπορεί να αλλάξει και το φύλο τους. Επίσης τα παιδιά θεωρούν ότι αν τα καταφέρνουν και είναι καλά σε κάποια δραστηριότητα θα είναι εξίσου καλά και σε μια άλλη. Πιστεύουν ότι η επιτυχία τους σε εύκολες δραστηριότητες έχουν να κάνουν με την αποτελεσματικότητα των ικανοτήτων τους και όχι με το επίπεδο της δυσκολίας που μπορεί να έχει μια δραστηριότητα. Η εικόνα του εαυτού που δρα είναι κυρίαρχη στην προσχολική ηλικία.

Ο Erikson αναφέρεται σε ένα στάδιο που ονομάζει «στάδιο πρωτοβουλίας - ενοχής» στο οποίο η αυτοαντίληψη καθορίζεται από τις κοινωνικές προσδοκίες για ανεξαρτησία στις κινήσεις και αυτονομία που θέλει να αποκτήσει το παιδί απέναντι στους γονείς του. Η ανάληψη πρωτοβουλιών είναι σημαντική μεγαλώνει η αυτονομία του παιδιού και οδηγείται προς την ανεξαρτησία. Αν το παιδί νιώσει την ενθάρρυνση η αίσθηση της πρωτοβουλίας θα είναι έντονη. Αν δεν ενθαρρυνθεί τα αρνητικά συναισθήματα θα αποθαρρύνουν το παιδί και θα δημιουργηθούν αισθήματα ενοχής τα οποία θα το επηρεάζουν αρνητικά στην διαμόρφωση της αυτοαντίληψης του. Όταν τα παιδιά βρίσκονται σε αυτό το στάδιο και θέλουν να περιγράψουν τον εαυτό τους ή κάποιον άλλο χρησιμοποιούν τον διαχωρισμό του καλού και του κακού. Τέλος τα παιδιά αρχίζουν να αυτοαξιολογούνται να χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως «ικανό» ή «μη ικανό και να χρησιμοποιούν απόλυτα κριτήρια για την αυτοαξιολόγησή τους .

Σχολική ηλικία

Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο συνήθως συμπίπτει με την προοδευτική αύξηση της πολυπλοκότητας της αυτοαντίληψης . Τα παιδιά στην αρχή της σχολικής ηλικίας δίνουν ιδιαίτερη έμφαση σε γενικά χαρακτηριστικά και σε συναισθηματικές καταστάσεις. Ο Erikson, θεωρεί ότι κατά τη διάρκεια της σχολικής ηλικίας είναι απαραίτητη η ανάπτυξη μιας θετικής αυτοαντίληψης , η αίσθηση της φιλοπονίας. Η απόκτησή της οδηγεί σε συναισθήματα πληρότητας και ικανοποίησης. Βοηθά τα παιδιά που δεν έχουν ευκαιρίες , εμποδίζονται οι προσπάθειές τους και οδηγούνται σε συναισθήματα κατωτερότητας.

Εφηβική ηλικία

Σε αυτή την ηλικία παρατηρείται μια αληθινή αίσθηση του εαυτού καθώς οι έφηβοι σκέφτονται πιο αφηρημένα και περιγράφουν τον εαυτό τους με σκέψεις, συναισθήματα και όχι εξωτερικά χαρακτηριστικά. Η διαμόρφωση του εαυτού

ολοκληρώνεται στην περίοδο της εφηβείας και όχι νωρίτερα, συνεχίζει όμως να εξελίσσεται στα διάφορα στάδια της ενήλικης ζωής. Ο Elkind αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια της εφηβείας αναπτύσσεται μια «πραγματική αίσθηση του εαυτού», τονίζει πως οι έφηβοι ασχολούνται με την αυτοπαρατήρηση και με τον τρόπο που τους αντιμετωπίζουν οι άλλοι.

4.2 Οι διαστάσεις της αυτοαντίληψης

Ο Higgins υποστηρίζει ότι στο σύνολο των αντιλήψεων που έχει διαμορφώσει ένα άτομο συνδυάζονται τρεις όψεις του εαυτού : η προσωπική , η κοινωνική και η ιδανική αυτοαντίληψη του. Αυτές οι όψεις πολλές φορές δεν συμβαδίζουν μεταξύ τους , για παράδειγμα όταν η προσωπική και η ιδανική αυτοαντίληψη διαφέρουν δημιουργούνται στον άνθρωπο δυσάρεστα συναισθήματα με αποτέλεσμα να έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Η αυτοαντίληψη περιέχει στοιχεία της κοινωνικής ταυτότητας , προδιαθέσεις και σωματικά χαρακτηριστικά .Την κοινωνική ταυτότητα την δημιουργούν περισσότερο από ένα χαρακτηριστικά: ο κοινωνικός ρόλος , η συμμετοχή σε ομάδες , ο κοινωνικός χαρακτηρισμός , η ιστορία του ατόμου , οι κοινωνικοί τύποι και η προσωπική ταυτότητα του ατόμου. Οι προδιαθέσεις αφορούν τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου όπως οι ικανότητες του και οι αξίες του. Τέλος τα σωματικά χαρακτηριστικά αναφέρονται στην αντίληψη που έχει το άτομο για το σώμα του η οποία δεν είναι η ίδια σε όλες της ηλικιακές του βαθμίδες γιατί διαφοροποιείται ανάλογα με τις εμπειρίες και το επίπεδο ωρίμανσης του.

4.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την διαμόρφωση της αυτοαντίληψης

Η διαμόρφωση της αυτοαντίληψης του ατόμου δημιουργείται από τον συνδυασμό διαφορετικών παραγόντων. Κατά την γέννηση του το παιδί έχει μια προδιάθεση η οποία στην συνέχεια μέσα από τις εμπειρίες του εξελίσσεται είτε θετικά είτε αρνητικά. . Ο Epstein (1991) υποστηρίζει ότι υπάρχουν δυο πηγές οι οποίες βοηθούν

στη διαμόρφωση της αυτοαντίληψης. Η πρώτη είναι η προσωπική αντίληψη που αναπτύσσει το παιδί για την αξία του προς τους γονείς του και η δεύτερη είναι η αίσθηση αποτελεσματικότητας που αποκτά το παιδί της ηλικίας των 2-5 ετών. Η κοινωνικοποίηση διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία, το παιδί αναπτύσσει και διαμορφώνει την προσωπικότητά του μέσω των γνώσεων, των εμπειριών και της επαφής του με άλλους ανθρώπους. Στην κοινωνικοποίηση του ατόμου συμβάλει η οικογένεια, το σχολείο, η εκκλησία, οι συνομήλικοι, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και άλλοι. Η προσωπικότητα του παιδιού λοιπόν όπως γίνεται αντιληπτό καθορίζεται από το περιβάλλον του με αποτέλεσμα να επηρεάζεται και η διαμόρφωση της αυτοαντίληψης του και η εικόνα που έχει για τον εαυτό του. Παρακάτω λοιπόν θα αναλυθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την διαμόρφωση της αυτοαντίληψης του παιδιού.

Ο ρόλος της **οικογένειας** στην εκτίμηση και στην εικόνα που αναπτύσσει το παιδί για τον εαυτό του παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Η αντίληψη που έχουν οι γονείς για τα παιδιά τους και κυρίως η μητέρα επηρεάζουν την αυτοαντίληψη τους, αν οι αντιλήψεις των γονέων δεν διαφέρουν τότε τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση για τον εαυτό τους από άλλα που οι αντιλήψεις των γονέων διαφέρουν. Στην οικογένεια το παιδί μιμείται τη συμπεριφορά των γονέων του, ταυτίζεται μαζί τους, μαθαίνει να αγαπά και να αγαπιέται και όταν υπάρχει αποδοχή και αποφυγή διακρίσεων των παιδιών ανάλογα με το φύλλο και την ηλικία αναπτύσσει μεγάλη αίσθηση της αυτοεκτίμησης μου. Η διαπροσωπική σχέση που αναπτύσσεται στην οικογένεια είναι πρωτογενής και η σημαντικότερη όλων των άλλων σχέσεων που θα αναπτύξει το άτομο στην μετέπειτα κοινωνικοποίηση του.

Ο υπερβολικός έλεγχος ή η ανυπαρξία ελέγχου οδηγεί σε ένα χαμηλό επίπεδο αυτοαντίληψης. Η υποστήριξη από τις μητέρες έχει πιο μεγάλη επίδραση στην αυτοαντίληψη των αγοριών και αντίστοιχα η υποστήριξη του πατέρα σε αυτή των κοριτσιών. Η ουσιαστική αποδοχή του παιδιού από τους γονείς του, δημιουργεί ένα κλίμα ασφάλειας απαραίτητο για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και την μελλοντική κοινωνικοποίηση του. Αν σε μια οικογένεια υπάρχει παραπάνω από ένα παιδί αυτό παίζει καθοριστικό ρόλο στο πως αντιλαμβάνονται τα παιδιά των εαυτού τους καθώς ένα μεγαλύτερο παιδί βλέπει τον εαυτό του ως ηγέτη ενώ ένα μικρότερο παιδί βλέπει τον εαυτό του ως προστατευόμενο(Feiring & Task , 1996).

Το **σχολείο** μέσα από τους εκπαιδευτικούς του στόχους ενισχύει την αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση των παιδιών. Δίνεται μεγάλη βαρύτητα στην ανάπτυξη της αυτοαντίληψης καθώς αυτή επηρεάζει την εξέλιξη του μαθητή μέσα στο σχολικό πλαίσιο αλλά και την μετέπειτα ζωή του. Το σχολείο συμπληρώνει τη λειτουργία της οικογένειας και μέσα σε αυτό τα παιδιά αρχίζουν να γίνονται συναισθηματικά ανεξάρτητα από τις οικογένειές τους. Το παιδί ιδιαίτερα στις πρώτες τάξεις βρίσκεται σε μια διαρκή επαφή και ανταλλαγή απόψεων με το δάσκαλο και τους συνομηλίκους του ,συγκρίνεται μαζί τους πράγμα το οποίο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην δημιουργία της αυτοαντίληψης του. Τα παιδιά συνήθως αρχίζουν το σχολείο έχοντας σχηματίσει σε μεγάλο βαθμό μια σαφή ιδέα για τον εαυτό τους και τις ικανότητές τους όμως όσο πιο υψηλές είναι οι επιδόσεις του παιδιού τόσο πιο μεγάλη αυτοεκτίμηση αποκτά για τον εαυτό του καθώς πιστεύει στις δυνατότητες τους και αναπτύσσει με μεγαλύτερη ευκολία τις διαπροσωπικές του σχέσεις.

Ο δάσκαλος παίζει σπουδαίο ρόλο για την διαμόρφωση της αυτοαντίληψης του παιδιού γιατί αυτός είναι που επαινεί ή όχι τον μαθητή , σχηματίζει μια γνώμη για το δυναμικό ενός μαθητή μέσα από την καθημερινή του συμπεριφορά , ο μαθητής παρουσιάζει αντιδράσεις, οι οποίες ενισχύουν τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού απέναντι του αλλά και οι σχολικές επιδόσεις και η συμπεριφορά των παιδιών βελτιώνονται ανάλογα με τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού.

Τα **μέσα μαζικής ενημέρωσης** ασκούν μεγάλη επίδραση στα παιδιά γιατί οι χαρακτήρες των μέσων επικοινωνίας έχουν αξία στην κοινωνία ,οι διαφημίσεις είναι αποτελεσματικές και επηρεάζουν το ευρύ κοινό ,κρατούν απασχολημένα τα παιδιά και προβάλλουν πολλά χαρακτηριστικά που είναι αρεστά στα παιδιά . Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι τα παιδιά θέλουν να μοιάσουν στους ήρωες που προβάλλει τηλεόραση. Οι γονείς πρέπει να γνωρίζουν το περιεχόμενο των προγραμμάτων που βλέπουν τα παιδιά τους πράγμα που θα συμβάλλει στην αποφυγή αρνητικών καταστάσεων οι οποίες μπορεί να οδηγούσαν στην αρνητική αυτοαντίληψη.

Η **εμφάνιση** του ατόμου δηλαδή η αντίληψη που έχει για την εξωτερική του εμφάνιση συνδέεται με την γνώμη που έχει γενικότερα για τον εαυτό του. Τα πιστεύω του συνήθως δεν συμπίπτουν με την εξωτερική του εμφάνιση δηλαδή μπορεί να είναι

ένα πραγματικά ελκυστικό άτομο με όμορφα χαρακτηριστικά αλλά αυτό θεωρεί ακριβώς το αντίθετο . Η εικόνα του σχηματίζεται σταδιακά μέσα από τις εμπειρίες που έχει , την ανατροφή και την εκπαίδευση που έχει λάβει. Στην πρώιμη ηλικία και τα δύο φύλλα είναι και τα δύο ικανοποιημένα με την εμφάνιση τους κάτι που με το πέρασμα του χρόνου αρχίζει να αλλάζει εκεί λοιπόν είναι καθοριστικός ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου όπως έχουμε προαναφέρει.

5 Συγκρούσεις- ορισμός

Η σύγκρουση θεωρείται ως μια ανοιχτή ή κλειστή αντιπαράθεση που δεν έχει επιτευχθεί η αποτελεσματική της αντιμετώπιση. Ο πιο απλός ορισμός της σύγκρουσης είναι η διαμάχη μεταξύ ατόμων, ομάδων ή και ακόμη ανάμεσα σε ένα άτομο και τον εαυτό του. Η συμπεριφορά ενός ατόμου ή μιας ομάδας σκόπιμα μέσα από τις συγκρούσεις επιδιώκει να εμποδίσει την επίτευξη των στόχων ενός άλλου ατόμου ή ομάδας. Η σύγκρουση αποτελεί ένα αρνητικό φαινόμενο που μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στη λειτουργία και την παραγωγικότητα μιας ομάδας ατόμων . Δεν είναι λίγες όμως οι φορές που η σύγκρουση μπορεί να οδηγήσει σε κάποιου είδους δημιουργική προσαρμογή η μετεξέλιξη. Οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτο μέρος της ζωής και μπορεί να δημιουργούν ευκαιρίες για πρόοδο και μάθηση γιατί μέσα από αυτές αυτοαναγνωρίζονται τα όρια του καθενός , αναδεικνύονται προβλήματα και επιλύονται , παράγονται ιδέες για την επίλυση τους.

Τα είδη των συγκρούσεων είναι τα εξής : έμμεσες αφορούν ανεξήγητες συμπεριφορές , άμεσες ένταση δηλαδή που μπορεί να δημιουργηθεί μεταξύ των μελών μιας ομάδας , λανθάνουσες, αντιληπτικές αφορούν σε παρανοήσεις και οι φανερές που έχουν να κάνουν με φραστικές συμπεριφορές.

Επιπλέον υπάρχουν οι οργανωσιακές συγκρούσεις που μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε ενδοεπιχειρησιακές και σε εξωεπιχειρησιακές. Οι ενδοεπιχειρησιακές συγκρούσεις μπορούν να ταξινομηθούν σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο συγκρούσεων. Σε αυτή τη βάση οι συγκρούσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε διαπροσωπικές, μεταξύ των μελών της ομάδας ή μεταξύ των ομάδων (Rahim, Magner & Shapiro, 2000).

Ο Walton (1969) αναφέρει ότι σε πολλές περιπτώσεις οι διαπροσωπικές διαφορές, ο ανταγωνισμός, η αντιπαλότητα και άλλες μορφές σύγκρουσης έχουν θετική αξία για τους εμπλεκόμενους και συνεισφέρουν στην αποτελεσματικότητα του κοινωνικού συστήματος μέσα στο οποίο εμφανίζονται.

Επιπλέον σύμφωνα με τους March και Simon (1993) η σύγκρουση εμφανίζεται όταν υπάρχει αδυναμία λήψης απόφασης όσον αφορά την πορεία της ομάδας, είτε γιατί δεν υπάρχει μια μοναδική και από κοινού αποδεκτή λύση, είτε γιατί τα άτομα κάνουν επιλογές που διαφέρουν μεταξύ τους.

Οι Katz και Kahn (1978) ορίζουν τη σύγκρουση σαν μια αλληλεπίδραση συγκεκριμένου τύπου, που σημαδεύεται από προσπάθεια παρεμπόδισης, πράξεις περιορισμού ή προκατάληψης και από αντίσταση ή ανταπόδοση ενάντια σε αυτές τις προσπάθειες.

Ο Kriesburg ορίζει τις αντιθέσεις σαν μια μορφή σχέσης μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, τα οποία πιστεύουν ότι έχουν ασυμβίβαστους σκοπούς. Ο Pawlak (1998) αναφέρει ότι σε μια σύγκρουση, δυο τουλάχιστον μέλη, οι αποκαλούμενοι παράγοντες βρίσκονται σε διαμάχη γύρω από ένα ζήτημα. Οι παράγοντες μπορεί να είναι άτομα, εταιρείες, κράτη, πολιτικά κόμματα και άλλοι.

Ο Deutsch αναφέρει ότι η αντίθεση εμφανίζεται όταν η ενέργεια ενός προσώπου ή μιας ομάδας αποτρέπει, εμποδίζει, επεμβαίνει, βλάπτει ή κατά κάποιο τρόπο περιορίζει την επιθυμητή ενέργεια άλλου προσώπου ή ομάδας.

Τέλος όπως αναφέρει ο Pondy (1997) η σύγκρουση καθορίζεται ως μια ενεργή - αμφίδρομη διαδικασία που εκδηλώνεται με ασυμβατότητα, διαφωνία ή αντιπαράθεση μεταξύ ατόμων ή ομάδων. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι υπάρχουν συγκρούσεις οι οποίες βοηθούν μια ομάδα, ένα άτομο να πετύχει τους στόχους του και να βελτιωθεί και υπάρχουν και αυτές οι οποίες εμποδίζουν την αποδοτικότητα του.

5.1 Αίτια συγκρούσεων και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδιών

Οι αιτίες των συγκρούσεων όσων αφορά το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον ποικίλουν . Στο σχολικό περιβάλλον τα αίτια μιας σύγκρουσης μπορεί να οφείλονται στην διεκδίκηση αντικειμένων, χώρου ,στην επιθυμία προνομίων, στον αποκλεισμό από την παρέα , στην αποκλειστική επαφή με κάποιον φίλο ή σε κάποια παρεξήγηση, στα ανθρώπινα ελαττώματα (ζήλεια ,θυμός),στις αντίθετες ανάγκες και αξίες, στην κακή επικοινωνία και στις οργανωτικές αδυναμίες . Στο οικογενειακό περιβάλλον τα αίτια μιας σύγκρουσης μπορεί να οφείλονται στην μη κάλυψη βασικών αναγκών , στην κακοποίηση, στην παραμέληση, σε κάποια αρρώστια ακόμα και στον ερχομό ενός μωρού στην οικογένεια.

Τα πεδία των συγκρούσεων στο εκπαιδευτικό περιβάλλον είναι : μεταξύ μαθητών, ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς , σε εκπαιδευτικούς και τον διευθυντή ,εκπαιδευτικοί και γονείς και διευθυντής και γονείς.

Όσων αφορά τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά έχουν αναφερθεί ορισμένα και στα πιο πάνω κεφάλαια αλλά θα κάνουμε μια μικρή ανακεφαλαίωση η οποία θα μας βοηθήσει στο συγκεκριμένο κεφάλαιο.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά καθώς αυτά επιδρούν στον τρόπο αλληλεπίδρασής τους με τ' άλλα παιδιά και τους ενήλικες. Τα παιδιά καταλαβαίνουν τον κόσμο με βάση τα εμφανή φυσικά του χαρακτηριστικά. Αν για παράδειγμα μια κούκλα αποτελεί το αντικείμενο διαμάχης τα παιδιά βλέποντας την κούκλα που αποτελεί το αντικείμενο διαμάχης, μπορούν πιο εύκολα να βρουν λύσεις για την επίλυση της σύγκρουσης. Ο εγωκεντρισμός έχει καθοριστικό ρόλο γιατί τα παιδιά αντιδρούν με βάση τα δικά τους συναισθήματα και τις ανάγκες τους πρέπει όμως να μάθουν να ικανοποιούν τις ανάγκες και τα συναισθήματά των άλλων παράλληλα με τις δικές τους. Στις συγκρούσεις τα παιδιά είναι συναισθηματικά φορτισμένα και βρίσκονται σε σύγχυση. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσει τα συναισθήματά τους και μέσα από μια συζήτηση απλή και κατανοητή το παιδί να φτάσει στην επίλυση του προβλήματος.

Στην προσχολική ηλικία τα παιδιά δεν έχουν πολλές γλωσσικές ικανότητες και έτσι τα αρνητικά συναισθήματα τους τα δυσκολεύουν να εκφραστούν γλωσσικά. Ο

εκπαιδευτικός θα πρέπει να δίνει χώρο και χρόνο στα παιδιά για να εκφραστούν ώστε ο λόγος τους να είναι κατανοητός από όλο το ακροατήριο. Στα παιδιά είναι πιο εύκολο να εκφραστούν με την μη λεκτική επικοινωνία χρησιμοποιώντας το σώμα τους, το πρόσωπο τους και κάνοντας χειρονομίες. Η επικοινωνία αυτή όμως θέλει χρόνο και εξάσκηση.

Τα παιδιά σιγά σιγά αποζητούν την αυτονομία τους θέλουν να κάνουν πράγματα μόνα τους χωρίς τη βοήθεια των άλλων. Πολλές φορές όμως η έμφαση που δίνουν τα παιδιά στο εγώ τους και ο υπερβολικός ζήλος που δείχνουν για κάτι μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις. Από πολύ μικρή ηλικία έχουν την ικανότητα ενσυναίσθησης, οι ανάγκες, οι ιδέες και τα θέλω τους είναι τόσο μεγάλες που δεν τα αφήνουν να δρουν με ευαισθησία. Ο εκπαιδευτικός όπως αναφέραμε είναι αναγκαίο να βοηθήσει τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις απόψεις τους, να κάνουν συζήτηση και να επιλέξουν μια λύση που ικανοποιεί και τα δύο μέρη.

5.2 Πηγές Ενδοσχολικών Συγκρούσεων-Επιθετικότητα

Οι πηγές που οδηγούν στις συγκρούσεις στο σχολικό περιβάλλον είναι το πρόβλημα κακής επικοινωνία, οργανωτικών αδυναμιών, συγκρουόμενων στόχων, των περιορισμένων πόρων και το πρόβλημα των ατομικών διαφορών.

Οι ενδοσχολικές συγκρούσεις μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- Στις διαπροσωπικές
- Στις ομαδικές
- Στις συγκρούσεις μεταξύ ατόμων και ομάδων
- Στις συγκρούσεις της σχολικής κοινότητας

Στο σχολείο παρουσιάζεται σύγκρουση μεταξύ των ατόμων λόγω της συχνής αλληλεπίδρασής μεταξύ τους. Μέσα από την σύγκρουση εκφράζεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των μελών μια σχολικής κοινότητας. Οι πέντε επικρατέστεροι τρόποι, με

τους οποίους οι διευθυντές αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις είναι: η αποφυγή, η εξομάλυνση ή παραχώρηση, ο συμβιβασμός, η χρήση εξουσίας και η συνεργασία (Robbins & Judge, 2011, Βακόλα & Ιωάννου, 2011). Πολλές φορές ο τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων από τα παιδιά δεν είναι γνωστός με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε βίαιες πράξεις, απειλές και βανδαλισμούς.

Το φαινόμενο της επιθετικότητας και ιδιαίτερα όταν παρουσιάζεται στα νήπια και τα παιδιά αποτελεί ένα είδος πρωτογενούς ενστίκτου, το οποίο οφείλεται σε έμφυτες ή εγγενείς τάσεις, κάτι που αποτελεί κατάλοιπο της ζωόδου κληρονομιάς. Κύριο χαρακτηριστικό της επιθετικής συμπεριφοράς είναι η πρόθεση, η επιθυμία να προκαλέσει ζημιά στον άλλον. Η επιθετικότητα που εμφανίζεται κατά την παιδική ηλικία είναι δυνατό να προέρχεται εν μέρει και από ενδογενείς βιολογικούς παράγοντες, που μπορεί για παράδειγμα να είναι κάποιοι μηχανισμοί της λειτουργίας του εγκεφάλου όπως και από τις ορμόνες. Τα βρέφη και τα νήπια λειτουργούν συχνά επιθετικά στον τρόπο εκδήλωσης επιθυμιών και των αναγκών τους. Η επιθετικότητα αυτή θεωρείται καλοήθης και εντάσσεται στην ανώριμη ανάπτυξη των μηχανισμών του αυτοελέγχου, καθώς και στο περιορισμένο εύρος των στρατηγικών διεκδίκησης και ικανοποίησης των αναγκών και των επιθυμιών σε αυτή την ηλικία. Όμως πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν πως το φαινόμενο της επιθετικότητας δεν οφείλεται μόνο στις ενστικτώδεις παρορμήσεις αλλά αποτελεί μια συνήθεια που μαθαίνεται. Τα παιδιά συχνά μεταφέρουν τις ανώριμες/λανθασμένες αντιλήψεις/διαστρεβλωμένες αναπαραστάσεις ή συγκεκριμένα γνωστικά σχήματα (π.χ ότι πρέπει να είσαι στο επίκεντρο) από την οικογένεια στο σχολικό πλαίσιο, όπου αποδεικνύονται πολύ δυσλειτουργικές. Οι βιωματικές αλληλεπιδράσεις είναι σταθερές και διαχρονικές και επιβάλλονται από τους γονείς, που για το παιδί είναι οι πλέον ισχυρές φιγούρες διαμόρφωσης της πραγματικότητας αν το παιδί είναι δέκτης διαφόρων μορφών βίας και αντικρουόμενων αναπαραστάσεων θα εμφανίσει αρνητικά συναισθήματα και εσωτερική σύγχυση. Ακόμα η απογοήτευση που μπορεί να δημιουργήθηκε στο παιδί από την παρεμπόδιση μιας δραστηριότητας του, το οδήγησε στο θυμό και στην επιθετική συμπεριφορά. Επιθετικότητα έχουμε μόνο όταν υπάρχει εχθρική διάθεση και πρόθεση να προκαλέσουμε ζημιά, όταν υπάρχει εμπρόθετη ενέργεια, σκόπιμη εχθρική πράξη. Πρέπει να τονιστεί ότι τα παιδιά με επιθετικότητα δεν παρουσιάζουν εμφανείς εσωτερικευμένες διαταραχές (π.χ φόβος, άγχος), αλλά υπάρχουν επαρκή κλινικά δεδομένα που υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς συχνά

υποκρύπτουν τις συγκεκριμένες ψυχικές δυσκολίες και παραπέμπουν σε συναισθηματικά προβλήματα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τις διαπροσωπικές σχέσεις του παιδιού (Bierman & Sasser ,2014) . Η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το παιδί μεταξύ άλλων (Κουρκούτας , 2011) : για να τραβήξει την προσοχή , ως διέξοδος για κάποιο είδος ματαίωσης που έχει υποστεί , ως εκδίκηση σε συγκεκριμένες καταστάσεις , για να εκτονώσει αρνητικά συναισθήματα , ως άμυνα ενάντια σε φόβους και ανασφάλεια , για να ελέγξει τις προθέσεις των άλλων και ως άμυνα σε εμπειρίες και φόβους απόρριψης.

Εκτός της εχθρικής επιθετικότητας, υπάρχει και ένα άλλο είδος επιθετικότητας, η συντελεστική επιθετικότητα που έχει να κάνει με την απόκτηση και διατήρηση κάποιου αντικειμένου. Η μορφή αυτή επιθετικότητας είναι απρόσωπη. Με τις αλλαγές της ηλικιακής βαθμίδα περιορίζεται αυτό το είδος και αυξάνεται η εχθρική επιθετικότητα, η οποία εκτελείται προς τους γονείς και προς τους συνομηλίκους.

Τα κυριότερα είδη της παιδικής επιθετικότητας είναι η λεκτική, σωματική, η άμεση, η έμμεση, η ενδοστρεφής, η εξωστρεφής , η εχθρική ,η συντελεστική ,η λανθάνουσα, η έκδηλη , η θετική και η αρνητική επιθετικότητα .

Η θετική και η αρνητική επιθετικότητα μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους όπως με εκρήξεις θυμού και οργής, όπου μπορεί να συμβούν μετά από έντονο εκνευρισμό και το παιδί να στραφεί προς τον εαυτό του, με συναισθήματα μίσους, με χρήση «άσχημης γλώσσας» και με εκφράσεις ακατάλληλες. Αυτό αποτελεί μια καθαρή μορφή λεκτικής βίας.

5.3 Ορισμός και είδη επίλυσης συγκρούσεων

Ο όρος «επίλυση συγκρούσεων» αναφέρεται σε μια σειρά διαδικασιών για την αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων. Οι διαδικασίες αυτές βασίζονται στην συνεργασία και βοηθούν τα άτομα να βρουν μια λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

Η επίλυση συγκρούσεων πραγματοποιείται από τα ίδια τα άτομα δηλαδή βρίσκουν μόνα τους την λύση χωρίς την εμπλοκή τρίτων γιατί αυτή δεν βοηθά ούτε στην συγκεκριμένη χρονική στιγμή ούτε μετέπειτα. Η βοήθεια από τρίτους δεν δίνει την δυνατότητα στα άτομα να αναπτύξουν τις κατάλληλες δεξιότητες για την επίλυση των συγκρούσεων.

Σύμφωνα με το Association for Conflict Resolution (2002) η διαδικασία για να βρεθεί η λύση ενός προβλήματος πρέπει να ακολουθήσει τα εξής έξι βήματα: να συμφωνούν όλοι στους κανόνες που θα τεθούν, να συλλεχτούν πληροφορίες για την σύγκρουση των δύο πλευρών, να καθοριστεί το πρόβλημα, διατύπωση πιθανόν απαντήσεων-λύσεων του προβλήματος, επιλογή των πιο συμφερούσων προτάσεων και εύκολων στην υλοποίηση τους και επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών.

Όπως αναφέραμε και στην αρχή του κεφαλαίου οι συγκρούσεις αντιμετωπίζονται συνήθως ως αρνητικές υπάρχει όμως η δυνατότητα να προσφέρουν τόσο στην ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων του ατόμου , όσο και στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου. Για να είναι μια επίλυση αποτελεσματική είναι αναγκαίο να λαμβάνουμε υπόψη μας την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων , την επικοινωνία , τα συναισθήματα και όλα όσα έχουμε αναφέρει στα παραπάνω κεφάλαια.

Η διαπροσωπική σύγκρουση έχει να κάνει με την αντίθεση, την διαφωνία και μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε θετικά είτε ως εποικοδομητική είτε αρνητικά ως καταστροφική . Οι εποικοδομητικές συγκρούσεις προσπαθούν να βρουν μια σωστή και άμεση λύση στο πρόβλημα με την χρήση της συναίνεσης ενώ αντίθετα οι καταστροφικές δεν ενδιαφέρονται για την λύση του προβλήματος κάνουν χρήση απειλών και έχουν εχθρότητα, επιθετικότητα απέναντι στους άλλους.

Η εποικοδομητική επίλυση κάνει χρήση τριών στρατηγικών και βασίζεται κυρίως στην ηλικία , το φύλο και την γνωστική ανάπτυξη. Οι τρεις αυτές στρατηγικές είναι η

άσκηση εξουσίας , η διαπραγμάτευση και η αποδέσμευση , χρησιμοποιούν ακόμα και την επίκληση στο συναίσθημα.

Σύμφωνα με τον Vuchinich (1990) για να επιτευχθεί η εποικοδομητική επίλυση πρέπει να γίνει χρήση της κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις γιατί η αλληλεπίδραση του ατόμου και των συνθηκών του περιβάλλοντός καθορίζουν την συμπεριφορά που θα έχει μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι εξής:

- Ικανότητα αναπλαισίωσης του προβλήματος σε ένα κοινό πρόβλημα που πρέπει να λυθεί συνεργατικά
- Επιθυμία να επιτευχθεί μια λύση που να ωφελεί και τις δύο πλευρές
- Αναγνώριση των σκέψεων , αυτόν που θέλει , αναζητά και αισθάνεται ο άλλος
- Σεβασμός στα θέλω του άλλου και ανάπτυξη μιας σωστής επικοινωνίας
- Αναζήτηση κοινών στόχων και ενδιαφερόντων
- Διαχείριση θυμού

Η μάθηση για την επίλυση των συγκρούσεων ξεκινά από τα πρώτα έτη της παιδικής ηλικίας και τελειοποιείται κατά την εφηβεία. Σημαντικό ρόλο σε αυτή παίζουν εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες στο περιβάλλον και στο χώρο που μεγαλώνει το παιδί.

Στο χώρο του σχολείου τα τελευταία χρόνια οι συγκρούσεις αποτελούν συχνό φαινόμενο. Όπως αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί τα παιδιά παρουσιάζουν εχθρικές συμπεριφορές , θυμό , άγχος, χαμηλή αυτοεκτίμηση και πίστη στον εαυτό τους. Οι συμπεριφορές αυτές παρουσιάζονται γιατί παρατηρούνται πολλές αλλαγές είτε στο κοινωνικό πλαίσιο του παιδιού (οικονομική κρίση) είτε στο οικογενειακό (χωρισμός , θάνατός γονέα).

Αυτές οι καταστάσεις αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους καθώς ένα παιδί που ζει σε ένα αρνητικό , αγχώδες ,βίαιο κλίμα , κακομεταχειρίζεται είναι πιθανό στην σύγκρουση του με ένα άλλο παιδί να χρησιμοποιήσει αυτές τις μορφές βίας για την επίλυση τους. Όταν λοιπόν το παιδί μεγαλώνει μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα αρχίζει να

υιοθετεί και να μιμείται αυτές τις συμπεριφορές και άθελα του να τις αποδέχεται (Hammond & Hudley, 1992).

Οι Spikav, Huusman & Stith (1989) ύστερα από έρευνα που διεξήγαν για τους παράγοντες που οδηγούν σε επιθετικές συμπεριφορές στην εφηβική ηλικία κατάληξαν στους εξής έξι παράγοντες : στην φτώχεια και τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης οι οποίες στερούν στον άνθρωπο διάφορες ευκαιρίες ζωής, στις ψυχοσωματικές αλλαγές οι οποίες μπορεί να φοβίσουν κατά κάποιο τρόπο τον έφηβο καθώς πολλές φορές πλήττεται ο εγωκεντρισμός τους δεν γνωρίζουν πώς να διαχειριστούν αυτό το αίσθημα και καταφεύγουν σε εχθρικές συμπεριφορές, στις διαφορές των φύλλων , τα κορίτσια λύνουν πιο εύκολα τις συγκρούσεις ή δεν εκφράζουν μορφές βίας αλλά την εσωτερικεύουν ενώ τα αγόρια εξωτερικεύουν τον θυμό τους με βίαιες συμπεριφορές, στην μεταχείριση και στον τρόπο διαπαιδαγώγησις των παιδιών από τους γονείς τους , παιδιά τα οποία ζουν σε ένα υγιές περιβάλλον χωρίς επιθετικούς γονείς μακριά από σκηνές βίας λύνουν πιο εύκολα και με πολιτισμένο τρόπο τις διαφορές τους σε αντίθεση με παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε ένα καρκινογόνο κλίμα , με εντάσεις , σκηνές βίας γεγονότα τα οποία τα κάνουν χρήση λύνοντας τις συγκρούσεις με την βία.

5.4 Διαπολιτισμικές διαφορές στην επίλυση συγκρούσεων

Οι συγκρούσεις και κυρίως η επίλυση τους διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Καθοριστικό ρόλο έχουν τα υποκείμενα πολιτιστικά στοιχεία τα οποία επηρεάζουν τόσο την συμπεριφορά όσο και την επικοινωνία των ατόμων κατά την σύγκρουση. Οι συγκρούσεις ερμηνεύονται ως διάφορες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς και διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με τους στόχους που θέτουν τα άτομα η αξία των οποίων δεν είναι ίδια από κοινωνία σε κοινωνία. Οι μηχανισμοί αυτοσυγκράτησης που επιλέγουν για να υλοποιήσουν τους στόχους τους δίνουν έμφαση στην σαφήνεια δηλαδή το άτομο προσπαθεί να ερμηνεύσει τους στόχους του και τις προθέσεις του με τον πιο σαφή τρόπο ώστε να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις , στην αποφυγή επιβολής των απόψεων του στον συνομιλητή του , στην αποφυγή αποδοκιμασιών από το ακροατήριο του δηλαδή μέσα από το λόγο του και τα επιχειρήματα του πρέπει να κερδίσει το ακροατήριο του , να μην τον απορρίψουν και τέλος να εστιάσει στα

συναισθήματα του συνομιλητή του να μην τον προσβάλλει ή του δημιουργήσει δυσάρεστα συναισθήματα.

Στις διαπολιτισμικές διαφορές σημαντικό ρόλο έχει ακόμα η συλλογικότητα ή ο ατομικισμός των πολιτισμικών ομάδων. Ένας πολιτισμός δηλαδή αν οργανώνει την κοινωνία του με τρόπο τέτοιο ώστε να λειτουργεί ατομικά αποτελεί μια ατομιστική κοινωνία αν την οργανώνει συλλογικά και δίνει έμφαση στο συμφέρον της αποτελεί μια συλλογική κοινωνία.

Χρήση της ατομιστικής κοινωνίας κάνουν συνήθως στον «δυτικό» πολιτισμό ενώ της συλλογικής κοινωνίας στην Ανατολική Ασία. Στην πρώτη περίπτωση αναπτύσσουν αξίες οι οποίες ενδιαφέρονται για την ατομική προσπάθεια , την ανάπτυξη της προσωπικότητας , τον αυτοκαθορισμό ενώ στην δεύτερη περίπτωση δίνουν έμφαση στην αξία της αναβάθμισης του κοινωνικού συνόλου , στην επιτυχία κοινών στόχων και στην διατήρηση των σταθερών συνθηκών που επικρατούν στην κοινωνία τους παρά τις εξωτερικές μεταβολές που μπορεί να υπάρξουν.

Στις συλλογικές κοινωνίες το άτομο εξαρτάται από την ομάδα , βάζει πάνω από τους δικούς του στόχους , τους στόχους της ομάδας , δρα συλλογικά , οι διαφωνίες , οι εντάσεις , ο ανταγωνισμός δεν υπάρχουν καθώς νιώθει ασφάλεια και σιγουριά μέσα στο κοινωνικό σύνολο το οποίο βρίσκεται .

Σύμφωνα με τον Hofstede (1991) στις συλλογικές κοινωνίες η λέξη ναι αν και μπορεί να μην συμφωνούν όλοι με μια απόφαση χρησιμοποιείται πολύ συχνότερα από το όχι , σκοπός τους είναι να διατηρήσουν την σωστή και αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ τους. Αποφεύγουν τις αντιπαραθέσεις σε αντίθεση με τις ατομιστικές κοινωνίες όπου η αποφυγή θεωρείται ως αδυναμία. Τέλος έχει παρατηθεί ότι σε πολλές συλλογικές ομάδες ο τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων διαφέρει (Oliver , 1993).

5.5 Στρατηγικές –αντιμετώπιση των συγκρούσεων στο πλαίσιο της τάξης

Ο σχεδιασμός των στρατηγικών παρέμβασης και η επιτυχημένη εφαρμογή τους στο πλαίσιο των σχολείων παραμένουν η βασική πρόκληση για γονείς , εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες. Οι περισσότεροι ενήλικες αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις ως ακούσιες , προσπαθούν να παρέμβουν σε αυτές και να τις αποτρέψουν . Όμως τα παιδιά μέσα από αυτές έχουν την δυνατότητα να αναπτυχθούν , να ωφεληθούν από τις διαπροσωπικές σχέσεις και να μάθουν στρατηγικές με τις οποίες θα επιλύουν τις συγκρούσεις χωρίς την παρέμβαση των ενηλίκων.

Οι συγκρούσεις που πραγματοποιούνται ανάμεσα στα παιδιά συνήθως αναφέρονται σε θέματα του φυσικού , κοινωνικού περιβάλλοντος του ή είναι θέματα ηθικής δηλαδή διεκδίκηση κάποιου χώρου ή παιχνιδιού , σωματική βλάβη ή τήρηση των κανόνων. Οι στρατηγικές που χρησιμοποιούν έχουν τακτικές είτε λεκτικές είτε μη δηλαδή μπορεί να αφορούν την εισβολή στο χώρο του παιχνιδιού ή στη χρήση πολύπλοκων διαπραγματεύσεων.

Τα παιδιά είναι πιθανό να χρησιμοποιούν για την επίλυση των συγκρούσεων την σωματική τους διάπλαση , χειρονομίες , την ηλικία τους , τις γνώσεις τους ή την βοήθεια ενός ενήλικα. Αντίθετα τα παιδιά που έχουν διδαχθεί την επίλυση συγκρούσεων είναι σε θέση να βρουν μια λύση που να ωφελεί και τα δύο μέλη χωρίς την χρήση σωματικής βίας ή επιθετικότητας. Τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά συγκρούονται για κάποιο αντικείμενο σε αντίθεση με τα μεγαλύτερα που συγκρούονται για κοινωνικά ζητήματα. Στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιούν μη λεκτικές τακτικές και στην δεύτερη λεκτικές αλλά είναι πιο επίμονα.

Όπως αναφέραμε και στην αρχή του κεφαλαίου το κλίμα και το περιβάλλον που διαδραματίζεται μια σύγκρουση παίζουν σημαντικό ρόλο. Η σύγκρουση που παρατηρείται κατά την διάρκεια ενός παιχνιδιού επηρεάζεται από τις εμπειρίες των παιδιών , την παρουσία ενός ενήλικα και πολλές φορές από τον αριθμό των παιδιών . Αν πραγματοποιείται δηλαδή μια σύγκρουση με πολλά παιδιά υπάρχει δυνατότητα να αλλάξουν παιχνίδι ή χώρο και να λυθεί η σύγκρουση , αν τα παιδιά της σύγκρουσης είναι δυο πρέπει να επιλύσουν το πρόβλημα με διαφορετικούς τρόπους ώστε να συνεχίσουν το παιχνίδι τους.

Παρατηρείται το φαινόμενο όταν στο χώρο υπάρχει ενήλικας οι συγκρούσεις να είναι πιο επιθετικές ή οι λύσεις που δίνονται από τον ενήλικα να μην ικανοποιούν το παιδί . Όταν δεν βρίσκεται ενήλικας στον χώρο τα παιδιά αναγκάζονται να βρουν μια συμβιβαστική λύση και αναλαμβάνουν τις ευθύνες των πράξεων τους. Οι ενήλικες λοιπόν δεν πρέπει να δίνουν λύσεις στα παιδιά αλλά να τα οδηγούν σε αυτές.

Παρακάτω θα αναφερθούμε σε ορισμένες στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων.

Ο Rahim προτείνει ένα μοντέλο διαχείρισης συγκρούσεων που χωρίζεται σε δύο διαστάσεις το ατομικό ενδιαφέρον και το ενδιαφέρον για τους άλλους. Οι δύο διαστάσεις αναφέρονται στον υψηλό – χαμηλό βαθμό , με την πρώτη διάσταση το άτομο επιδιώκει να ικανοποιήσει τους προσωπικούς του στόχους ενώ με την δεύτερη διάσταση το άτομο προσπαθεί να καλύψει τους στόχους που του έχουν τεθεί από άλλα άτομα με τα οποία σχετίζεται. Οι δυο αυτές διαστάσεις περιγράφουν τα κίνητρα ενός ατόμου ή μιας ομάδας κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης (Rahim & Magner, 1995). Ο συνδυασμός των δυο διαστάσεων μας οδηγεί σε πέντε τεχνικές διαχείρισης των συγκρούσεων: η τεχνική της ενσωμάτωσης στόχων , της παραχώρησης , της επιβολής , της αποφυγής και του συμβιβασμού.

Το πρόγραμμα του High Score υποστηρίζει ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού κατά την επίλυση της σύγκρουσης πρέπει να είναι αυτός του ουδέτερου διαμεσολαβητή. Η στρατηγική αυτή βασίζεται σε έξι διαστάσεις. Αρχικά σταματάμε τυχόν βίαιες συγκρούσεις , χρησιμοποιούμε ήρεμη γλώσσα , κάνουμε ήρεμες κινήσεις καθώς έχουμε μπει ανάμεσα στα παιδιά , προσπαθούμε να αναγνωρίσουμε τα συναισθήματα των παιδιών , όση ώρα μιλάμε και συλλέγουμε πληροφορίες αν η αιτία για την σύγκρουση ήταν ένα αντικείμενο το κρατάμε και προχωράμε στην εξεύρεση λύσης ζητώντας ιδέες και από τις δύο πλευρές για την επίλυση του προβλήματος . Ύστερα από την επίλυση του προβλήματος παρατηρούμε αν τηρείται η λύση της επίλυσης και επιβραβεύουμε τα παιδιά.

Ο Wheeler (1994) αναφέρει ορισμένες χρήσιμες συμβουλές προς τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς οι οποίες αφορούν την επίλυση συγκρούσεων από τα ίδια τα παιδιά . Οι ενήλικες πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν πόσο σοβαρή ή όχι είναι μια σύγκρουση , να επεμβαίνουν μόνο όταν είναι σίγουροι ότι έχουν κατανοήσει πλήρως τα αίτια που τα οδήγησαν εκεί και αν τα παιδιά έχουν ανεπτυγμένη την

λεκτική τους έκφραση να τα αφήνουν να επιλύουν μόνα τους τα προβλήματα τους. Εάν τα παιδιά πριν την σύγκρουση είχαν καλές σχέσεις είναι πολύ πιθανό να βρουν μόνα τους την λύση. Τέλος οι ενήλικες κρίνεται απαραίτητο να δημιουργούν χώρους πιο ευέλικτους , δημιουργικούς και προσαρμοσμένους στα παιδιά για να μειώσουν την συχνότητα των συγκρούσεων.

Η Borisoff (1989) αναφέρει πιο γενικά και δεν εστιάζει στα παιδιά ότι για την επίλυση των συγκρούσεων πρέπει να ψάξουμε την αιτία της σύγκρουσης, να παραμερίσουμε την δικιά μας άποψη , να ακούσουμε τις απόψεις του συνομιλητή μας ,να προσέξουμε τα μη λεκτικά μηνύματα δηλαδή ορισμένες νευρικές κινήσεις , τις χειρονομίες και την στάση του σώματος που μπορεί να έχει , να του δώσουμε λίγο χώρο να ηρεμήσει και αφού έχει ηρεμήσει να προσπαθήσουμε να καταλήξουμε σε μια λύση του προβλήματος .

Ακόμα η σχέση με τον εκπαιδευτικό και η αλλαγή της στάσης του τελευταίου φαίνεται ότι λειτουργούν τονωτικά για το Εγώ του παιδιού, ο δάσκαλος αποτελεί πρότυπο ταύτισης. Ο εκπαιδευτικός που αναγνωρίζει κάποια αξία του παιδιού με προβλήματα συμπεριφοράς το βοηθά ταυτίζοντας το μαζί του να αποκτήσει κίνητρα ενσωμάτωσης και ενδιαφέρον να επιτύχει ορισμένους κοινωνικούς στόχους. Η αλλαγή στάσης τους εκπαιδευτικού βοηθά και στην αποδοχή τους παιδιού από τους συνομήλικους του. Η αποδοχή των συμμαθητών βοηθά πολλά από τα παιδιά που είχαν αρνητικές συμπεριφορές στο σχολείο να αρχίσουν να αναζητούν θετικές ταυτίσεις με αποδεκτά κοινωνικά πρότυπα. Η αποτελεσματική διαχείριση των συγκρούσεων και των διαταρακτικών συμπεριφορών μέσα στην τάξη σύμφωνα με τον Κουρκούτα (2015) πρέπει να περιλαμβάνει τις ακόλουθες παραμέτρους : δημιουργία ενός δεκτικού κλίματος μέσα στην τάξη , με προώθηση της συνεργασίας και της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών, προώθηση και ενίσχυση των διαπροσωπικών δεξιοτήτων του παιδιού , εμπλοκή και συνεργασία των γονέων σε διάφορα επίπεδα και δραστηριότητες , παισίωση και αποφασιστικός έλεγχος της επιθετικής συμπεριφοράς , θεσμοθέτηση και διδασκαλία σαφών κανόνων , οργανωμένη και δομημένη διαχείριση την δυναμικής της τάξης , θετική αναγνώριση παρά σωφρονιστική διάθεση , εμπλοκή ειδικών στο σχολείο που μπορούν να λειτουργήσουν ως καθοδηγητές των παιδιών με εχθρικές συμπεριφορές και να βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό να αντιμετωπίσει τέτοιες καταστάσεις. Οι εκπαιδευτικοί

πρέπει να ενημερώνονται από τον σχολικό ψυχολόγο για τα συμπεράσματα των αξιολογήσεων, τις στρατηγικές και τα επιχειρήματα που ακολούθησε για να υπάρξουν ορισμένα αποτελέσματα. Για να δημιουργηθούν αυτά τα συμπεράσματα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να σέβεται και να μην ανταγωνίζεται τον ψυχολόγο, ώστε να έχουν και οι δύο μια κοινή πορεία, δηλαδή την αντιμετώπιση και την βελτίωση των συγκρούσεων και των εχθρικών συμπεριφορών του παιδιού.

5.6 Εκπαιδευτικός και συγκρούσεις

Ο εκπαιδευτικός βρίσκεται αντιμέτωπος καθημερινά μπροστά σε συγκρούσεις των μαθητών του και στην προσπάθεια εξεύρεσης μια λύσης. Τα παιδιά είναι σε θέση να επιλύουν τα προβλήματα τους, έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν τα συναισθήματα τους, τις ιδέες, τις απόψεις τους, να μάθουν από τα λάθη τους και μέσα από αυτά να βρουν μια συμβιβαστική λύση. Οι τακτικές οι οποίες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την επίλυση των συγκρούσεων από τον εκπαιδευτικό είναι αναγκαίο να βασίζονται στα παρακάτω: δεν μεσολαβεί και αφήνει τα παιδιά να βρουν μόνα τους μια λύση και να αναλάβουν τις ευθύνες τους, όσο τα παιδιά λύνουν το πρόβλημα, τα παρατηρεί ακούει τι λένε και παρεμβαίνει αν χρειαστεί κρατώντας μια ουδέτερη αλλά και δίκαιη στάση, βοηθάει τα παιδιά αν καταλαβαίνει ότι δυσκολεύονται να βρουν λύση, ακούει και τις δύο πλευρές και ύστερα από συζήτηση με τα παιδιά βρίσκεται η λύση.

5.7 Προγράμματα παρέμβασης για την επίλυση των συγκρούσεων

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση σε φαινόμενα βίας, επιθετικότητας και γενικά συγκρούσεων στο χώρο του σχολείου. Η επίλυση αυτών των συγκρούσεων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα δικαιώματα των ανθρώπων, την δημοκρατία, την εξάλειψη στερεοτύπων, την παρεμπόδιση της βίας και την επίλυση προβλημάτων.

Πολλά σχολεία έχουν υιοθετήσει παρεμβατικά προγράμματα εντάσσοντας στο πρόγραμμα σπουδών τους, τις δεξιότητες και τις διαδικασίες που πρέπει να έχουν και να ακολουθούν για την επίλυση προβλημάτων. Σκοπός αυτών των προγραμμάτων

είναι η ενίσχυση της ταυτότητας του εαυτού του ατόμου , ο αυτοέλεγχος , η αυτοεκτίμηση , η έκφραση συναισθημάτων και η αναγνώριση τους , η συνεργασία , η επικοινωνία και η επίλυση προβλημάτων . Τα προγράμματα αυτά αποτελούνται από τρεις τομείς , την γνώση , την συμπεριφορά και τις δεξιότητες.

Με σκοπό την ειρηνική και αποτελεσματική επίλυση των διαφορών πολλά σχολεία εφαρμόζουν το πρόγραμμα της διαμεσολάβησης . Τα παιδιά – διαμεσολαβητές επικεντρώνονται στην επιθετική συμπεριφορά , κατανοούν και παρεμβαίνουν έγκαιρα επιλύοντας τις διαφορές. Οι μαθητές – διαμεσολαβητές έχουν στο πρόγραμμα εθελοντική συμμετοχή και πρέπει να τηρούν ορισμένους κανόνες όπως η εχεμύθεια , να δείχνουν σεβασμό στους συνομηλίκους , να μην διακόπτουν , να ακούν προσεκτικά τις δύο πλευρές , να κρατούν ουδέτερη στάση , να μην χρησιμοποιούν υβριστικές εκφράσεις , βίαιες πράξεις και να τηρούν την συμφωνία που αποφασίστηκε από όλα τα μέλη κατά την διαμεσολάβηση .

Σχολεία που χρησιμοποιούν την διαμεσολάβηση έχουν παρατηρήσει μείωση των συγκρούσεων στον προαύλιο χώρο. Τα παιδιά – διαμεσολαβητές εμπλέκονται λιγότερο σε μη επιτρεπτές συμπεριφορές και μέσα από την διαμεσολάβηση μπορούν να καταλάβουν καλύτερα τις δεξιότητες και τις τακτικές που χρειάζεται να χρησιμοποιούν για να βρουν λύση στο πρόβλημα.

Τα παιδιά που έχουν μια θετική συμπεριφορά από τα πρώτα χρόνια της ηλικίας τους θα έχουν και μια επιτυχή πορεία στα σχολικά τους χρόνια. Σημαντικό ρόλο στην ζωή τους έχουν η οικογένεια και το σχολείο όπου οι δύο αυτοί φορείς βοηθούν τα παιδιά να αναπτυχθούν , να κοινωνικοποιηθούν και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία . Έτσι κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία σχολείου- γονέων για την σωστή ανάπτυξη κοινωνικά επαρκών παιδιών και την αποφυγή επιθετικών , βίαιων και εχθρικών συμπεριφορών.

Η συνεργασία γονέων – εκπαιδευτικών οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα καθώς ωφελεί την εκπαιδευτική διαδικασία δημιουργώντας κοινούς στόχους και αξίες. Έτσι όταν προκύψει μια σύγκρουση ο δρόμος για την επίλυση της θα είναι κοινός από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς πατώντας πάνω σε κοινούς στόχους και αξίες Η εκπαίδευση των γονέων μαζί με τους εκπαιδευτικούς και τα παιδιά σε προγράμματα επίλυσης συγκρούσεων οδηγούν στην καλύτερη αντιμετώπιση των συγκρούσεων ,στη

μείωση της επιθετικότητας , στην ανάπτυξη της συνεργασίας και των κοινωνικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τους Coleman & Lim (2001) τα οφέλη από την εκπαίδευση σε προγράμματα επίλυσης συγκρούσεων ποικίλουν και εντοπίζονται στους τομείς της πρόληψης της βίας και της επιθετικής συμπεριφορά των μαθητών, στην κατανόηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων , στην ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων , στην βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων και στην σχολική επίδοση.

Στον πρώτο τομέα η εκπαίδευση που βασίζεται σε τέτοιου είδους προγράμματα βοηθάει τα άτομα να αντιμετωπίζουν την βία , να δημιουργούν δεξιότητες διαχείρισης εχθρικών συμπεριφορών, να διαχειρίζονται την δική τους συμπεριφορά και να αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεων τους. Στον δεύτερο τομέα η εκπαίδευση διδάσκει τους μαθητές πώς να διεκδικούν τα δικαιώματά τους και να αναλαμβάνουν τις υποχρεώσεις τους .Στον τρίτο τομέα βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες , να διατηρήσουν τις διαπροσωπικές τους σχέσεις , τον αυτοέλεγχο τους , το αυτοσεβασμό τους , την ενσυναίσθηση , την συνεργασία και να μάθουν να ελέγχουν το θυμό τους και τυχόν άλλα εχθρικά ξεσπάσματα. Στον τέταρτο τομέα η εκπαίδευση μαθαίνει στους μαθητές να σέβονται τον εαυτό τους και τους άλλους , να συνεργάζονται και να είναι παραγωγικοί . Στο τελευταίο στάδιο μέσα από την εκπαίδευση στην επίλυση συγκρούσεων οι μαθητές αναπτύσσουν τις γνωστικές τους ικανότητες , πιστεύουν σε αυτές , αποκτούν αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους.

Τέλος εκτός από την χρήση των ειδικών προγραμμάτων επίλυσης συγκρούσεων τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούνται και άλλα προγράμματα τα οποία αποτελούν ένα μέρος των ευρύτερων προγραμμάτων πρόληψης της αγωγής υγείας. Μέσα από αυτά τα προγράμματα οι μαθητές διδάσκονται ένα μεγαλύτερο φάσμα δεξιοτήτων όπου με την βελτίωση της ψυχικής υγείας και του σχολικού περιβάλλοντος δημιουργούνται σωστές βάσεις για την μάθηση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων αποφυγής και αντιμετώπισης συγκρούσεων.

Παρατηρήσεις- συμπεράσματα

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιθετική , εχθρική συμπεριφορά και στις συγκρούσεις των παιδιών όπως είδαμε ποικίλουν: η έλλειψη και η αδυναμία επικοινωνίας των παιδιών τα οδηγούν στην μη έκφραση των συναισθημάτων τους και των αναγκών τους, τα συναισθήματα και οι ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν την ψυχική υγεία του σώματος τους , η έλλειψη αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης των παιδιών για τον εαυτό τους και η αδυναμία παροχής βοήθειας από τους εκπαιδευτικούς για την διαμόρφωση της αυτοαντίληψης τους τα οδηγούν στις συγκρούσεις. Με την χρήση όμως ορισμένων αποτελεσματικών συμπεριφορών (παρεμβάσεων) μπορούν να αποφευχθούν οι συγκρούσεις. Η εξοικείωση του εκπαιδευτικού με τις δεξιότητες επικοινωνίας, η δόμηση της αυτοαντίληψης τους παιδιού , η χρήση της συναισθηματικής αγωγής και νοημοσύνης , η κατανόηση των συναισθημάτων των παιδιών , η συνεργασία οικογένειας – σχολείου , εκπαιδευτικών- ψυχολόγων , εκπαιδευτικών – μαθητών οδηγούν στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των συγκρούσεων.

Πιο συγκεκριμένα οι παρεμβάσεις είναι αναγκαίο να εστιάζουν στους κινδύνους που προκαλούν αυτές τις συμπεριφορές, να συνδυάζουν μια κατεύθυνση που αφορούν το παιδί, την οικογένεια και το σχολείο, να εφαρμόζονται γρήγορα πριν οι προβληματικές και αρνητικές συμπεριφορές παγιωθούν. Ακόμα , η δημιουργία ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης σε συνδυασμό με άλλες πρακτικές μέσα στο σχολείο, μπορούν να έχουν ένα ουσιαστικό ρόλο για την αντιμετώπιση σοβαρών προβλημάτων συμπεριφοράς.

Όσον αφορά την οικογένεια, έρευνες έχουν δείξει ότι οι δυσλειτουργικές οικογένειες, δηλαδή με συγκρούσεις, άγχος από διοργάνωση και ακατάλληλες παιδαγωγικές αρχές, συμβάλλουν στη δημιουργία διαταραγμένων συμπεριφορών των παιδιών τα οποία τα οδηγούν πιο εύκολα τόσο στις λεκτικές όσο και στις βίαιες συγκρούσεις με τους γύρω τους.

Οι παρεμβάσεις που θα πρέπει να εφαρμόζονται στα σχολεία με την συνεργασία των γονέων, είναι οι εξής: χτίζεται μία σταθερή βάση συνεργασίας με τους γονείς, καθώς γίνονται συνεδρίες και μαζί και χωρίς το παιδί. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις παρεμβάσεις με τους γονείς, τη συμπεριφορά και την ψυχολογία που έχουν απέναντι

στο παιδί τους. Επιπλέον, ενισχύεται η ατομική παρέμβαση και η απεμπλοκή του παιδιού από συγκεκριμένες αντιδραστικές, αμυντικές στάσεις. Τέλος, οι ειδικοί δείχνουν σεβασμό στις ανησυχίες των γονέων και προσπαθούν να κατανοήσουν την οικογενειακή δυναμική και την παιδαγωγική πρακτική που χρησιμοποιούν.

Ο ρόλος του σχολείου έχει σπουδαία σημασία στην αντιμετώπιση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων και συγκρούσεων όπου σύμφωνα με τις σύγχρονες έρευνες, υπάρχουν πολλά προβλήματα στο οργανωτικό επίπεδο, στη φιλοσοφία των αναλυτικών προγραμμάτων, που εμποδίζουν στην εξάλειψη τέτοιου είδους προβλημάτων και στην ενίσχυση της ακαδημαϊκής ένταξης του παιδιού. Όπως παρατηρείται τα προγράμματα σπουδών δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στην ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων, όχι στην ανάπτυξη εναλλακτικών δεξιοτήτων και διαχωρίζουν το πρόγραμμα σπουδών και τη γνώση από τις εμπειρίες των παιδιών και τη γνώση της ζωής. Παρατηρείται περιθωριοποίηση των συναισθημάτων του παιδιού, τα οποία δεν αποτελούν μέρος των βασικών δραστηριοτήτων του σχολείου. Οι εκπαιδευτικοί δεν απαρτίζονται από την κατάλληλη κατάρτιση και υποστήριξη, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να αντιληφθούν τη δύναμη που έχει η ψυχολογία απέναντι στο παιδί. Επίσης, οδηγούνται στην παθολογικοποίηση, στην αποποίηση των ευθυνών και της δυνατότητας παρέμβασης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του παιδιού. Το σχολικό σύστημα δεν είναι σε θέση να συνεργαστεί με εξωτερικούς φορείς, δεν έχει συνεργατική σχέση με τους γονείς, ώστε να αναπτυχθούν οι κατάλληλες πρακτικές και να αντιμετωπιστούν οι συγκρούσεις ή τυχόν άλλα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει το παιδί(συναισθηματικά).

Ο πυρήνας ενός νέου σχολείου με ψυχοκοινωνική ανθεκτικότητα και κοινωνικές πρακτικές, πρέπει να έχει κάποια από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. Το σχολείο δεν πρέπει να δίνει έμφαση στο έλλειμμα του μαθητή, αλλά στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της θετικής λειτουργίας των μαθητών με διάφορες ψυχοκοινωνικές συμπεριφορές. Δεν πρέπει να δίνεται έμφαση μόνο στο ατομικό αλλά στο συνολικό πλαίσιο, που βρίσκεται γύρω από το παιδί. Είναι αναγκαία η ενσωμάτωση διαφόρων ψυχοκοινωνικών τεχνικών, συνεχής αξιολόγησης του παιδιού για να δίνεται βάση στην ενσωμάτωση του στο σχολικό πλαίσιο. Το σχολείο πρέπει να ενισχύει την υποστήριξη και την αυτοπεποίθηση των παιδιών, οι εκπαιδευτικοί να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν ένα πλέγμα θετικών σχέσεων με συνομηλίκους, οι οποίοι είναι

κοινωνικά ενταγμένοι. Σε κάθε περίπτωση να εφαρμόζονται διαφορετικές στρατηγικές για να αντιμετωπίζονται οι διάφορες συγκρούσεις των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί στόχοι και οι παιδαγωγικές αρχές που εφαρμόζονται, θα πρέπει να ταιριάζουν με το παιδί και να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενταξιακή πολιτική μέσα από ομαδικές δραστηριότητες να παρέχονται μαθησιακές ψυχοπαιδαγωγικές, να διασφαλίζονται οι ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες στο παιδί, η διαχρονική συνεργασία με διάφορους τομείς και να υπάρχει ένας ψυχολόγος, ο οποίος να έχει ένα συντονιστικό, διαμεσολαβητικό και εποπτικό ρόλο μεταξύ του μαθητή και της οικογένειας, του σχολείου και του μαθητή και του σχολείου και της οικογένειας. Τέλος, αυτό που υποστηρίζεται είναι πως όταν, τα σχολεία σχεδιάζουν αποτελεσματικές διδακτικές τεχνικές και εξατομικευμένες παιδαγωγικές παρεμβάσεις είναι σε θέση να μειώσουν τις συγκρούσεις και τις μη αποδεκτές συμπεριφορές των παιδιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη βιβλιογραφία

- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine
- Brody, L. R. (1993). *Gender, emotion and the family*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Burns, R.B. (1986) *The self-concept: Theory, measurement, development and behavior*. London: Longman
- Coleman, P. T & Lim, Y.Y.J (2001). A systematic approach to evaluating the effects of collaborative evaluation training on individuals and groups. *Negotiation Journal*, 17 (4), 329-358
- Epstein, S. (1973). The self-concept revisited: or a theory of a theory. *American psychologist*, May, 406-416
- Erikson, E. H. (1963) *Childhood and Society*. New York: Norton
- Feiring, C. & Taska, L.S. (1996) Family self concept: ideas on its meaning. In B. Bracken (Ed), *Handbook of self-concept* (pp.317-373). New York: Wiley
- Gondam, J. (2000). Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: Software of the mind*. London: McGraw-Hill.
- Katz, D. & Kahn, R. L. (1978). *The Social Psychology Of Organizations*. New York: John Wiley & Sons.
- March, J.G & Simon, H.A. (1993). *Organizations* (Τόμ. 2). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Pondy, L. (1967). *Organizational Conflict: Concepts and models*. Chicago: Rand McNally.
- Rahim, A., Magner, R. (1995). *Confirmatory factor analysis of the styles of handling interpersonal conflict: First - Order factor model and its invariance across groups*. *Journal of Applied Psychology*, vol. 80 pp. 122-132.
- Robbins, P.S. & Judge, A.T. (2011). *Οργανωσιακή Συμπεριφορά* (μτφρ. Σαχινίδης, Α.). Αθήνα: Κριτική.

Spivak , H., Haussman ,A . J. & Prothrow – Stith , D . (1989). The violence prevention project. *Violence and Victims* , 4 (3) . 203-212

Shennum, W. A., Caporaël , L . & Bugental , D . B. (1980) . Experimentally produced child uncontrollability. *Child development*, 5. 520-528.

Wells , L . E& Marwell , G. (1976) . Self – Esteem : Its conceptualization and measurement . Beverly Hills , CA : Sage

Ελληνική βιβλιογραφία

Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης: Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Κοντάκος, Α. & Πολεμικός, Ν. (2000). *Η μη λεκτική επικοινωνία στο Νηπιαγωγείο*.

Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κουμαρόπουλος, Σ. (2005). *Εισήγηση σε πρωτοδιόριστους καθηγητές Δ/θμιας Εκπ/σης στο 1ο Π.Ε.Κ. Αθήνας, αντικείμενο διδασκαλίας: Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο Σχολείο, 22 Νοεμβρίου 2005*

Κουρκούτας, Η. *Συναισθηματικές και Συμπεριφορικές Διαταραχές στα Παιδιά: Κλινικές και Ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις στην οικογένεια και το σχολείο*. Εκδόσεις Τόπος

Κουτσοβάνου. (1996), *Θεωρία του Piaget και οι παιδαγωγικές εφαρμογές στην προσχολική εκπαίδευση*, Αθήνα: Οδυσσέας

Λεονταρή , Α. (1996) . Αυτοαντίληψη . Αθήνα :Ελληνικά Γράμματα

Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Gutenberg.

Ντολιοπούλου, Ε. (2002α). *Σύγχρονα προγράμματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

Σαϊτής, Χ. (2000). *Οργάνωση και διοίκηση της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ατραπός

Περιβολάκι.

Στειακάκης , Ε.& Κατζός, Ν. (2002). *MANAGEMENT ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΠΟΨΗ*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη

Σιβροπούλου, Ρ. (1997) *η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου (νηπιαγωγείου) στο πλαίσιο του παιχνιδιού*, Αθήνα : Πατάκη

Χατζηχρήστου Γ. Χρυσή (2005) Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης κοινωνική και συνασθηματική αγωγή. *Αναγνώριση , έκφραση , χειρισμός συναισθημάτων* .Αθήνα : Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

Χατζηχρήστου Γ. Χρυσή (2005) Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης κοινωνική και συνασθηματική αγωγή. *Δεξιότητες επικοινωνία* .Αθήνα : Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

Χατζηχρήστου Γ. Χρυσή (2005) Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης κοινωνική και συνασθηματική αγωγή. *Διαστάσεις της αυτοαντίληψης , αυτοεκτίμηση* .Αθήνα : Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

Χατζηχρήστου Γ. Χρυσή (2005) Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης κοινωνική και συνασθηματική αγωγή. *Διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων*.

Αθήνα : Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

